

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Mateja Deželan Murgelj

Naslov naloge: Socialna varnost po upokojitvi – upokojenci na podeželju

Kraj: Ivančna Gorica

Leto: 2007/2008

Št. strani: 76

Št. slik: 0

Število tabel in grafov: 3

Št. bibl. opomb: 0

Št. prilog: 1

Mentorica: izr. prof. dr. Andreja Kavar Vidmar

Deskriptorji: starost in staranje, potrebe v starosti, upokojitev, socialna varnost, kakovost življenja

Povzetek: V zadnjih nekaj letih, ko se je sistem upokojevanja začel spreminjati, in smo se začeli zavedati, da se bo pokojnina, ki se financira iz obveznega zavarovanja delavcev, občutno znižala, glede na plačo v aktivnem obdobju, smo se v Sloveniji le zbudili in začeli razmišljati, kaj lahko storimo zase še v aktivnem obdobju, da bomo materialno preskrbljeni ter, da bo naša starost smiselna in aktivna. V nalogi odgovarjam na vprašanje ali se pojavi kakšna razlika v dožemanju svojega življenja po upokojitvi, če vzamemo kot merilo čas, ko se je človek upokojil. Ali imajo upokojenci zagotovljene osnovne pogoje glede materialne varnosti, statusa, socialnih stikov. Kako je bilo oditi v pokoj pred več kot 20., 10. leti ali pred kratkim? Je sploh kakšna razlika, če vemo, da se je reforma pokojninskega sistema zgodila šele leta 2000 in da je bilo vmesno obdobje relativno dolgo in še traja. Zanimali so me upokojenci na podeželju. V teoretičnem delu naloge sem predstavila spoznanja različnih avtorjev o starosti, upokojitvi, o socialni varnosti, v praktičnem delu naloge pa sem opravila kvalitativno analizo dobljenih podatkov in odgovorila na vprašanja, ki sem si jih zastavila kot problem naloge.

Title: Social security after retirement – retired persons in the countryside

Descriptors: age and aging, needs in advanced years, retirement, social security, quality of life

Abstract: In the past few years as the retirement system started to change and we started to recognize, that the pension, which is financed with the compulsory insurance, will get perceptible lower regarding the wage in the active period, people in Slovenia started to think about what they could do for themselves in the active period, so that they will be financially ensured and that their advanced years will be spent reasonable and active. In my thesis I am answering the question if there is a difference between the perceptions of life after one's retirement regarding the time when a person was retired. Do retired persons have the basic financial security, status and social contacts ensured? How did the retirement look like 20 years or 10 years ago and how does it look now? Is there any difference at all, if we consider that the reform of pension system took place in 2000 and that the interim period was long and is still lasting? I focused on retired persons in the countryside. In the theoretical part of the thesis, I presented the cognitions of various authors about aging, retirement and social security, in the practical part I carried out a qualitative analysis of the gathered data and answered the questions set at the beginning.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Visokošolski program

DIPLOMSKA NALOGA
**SOCIALNA VARNOST PO UPOKOJITVI –
UPOKOJENCI NA PODEŽELJU**

Mentorica: izr. prof. dr. Andreja Kavar Vidmar

Mateja Deželan Murgelj

Ljubljana, december 2007

PREDGOVOR

KAZALO VSEBINE:

1. TEORETIČNI UVOD	6
1.1. STAROST, STARANJE	6
1.1.1. Kdaj smo stari?	6
1.1.2. Vrste starosti	6
1.1.3. Stereotipi o starosti	7
1.1.4. Delež starih ljudi v svetu in v Sloveniji	8
1.1.5. Posledice staranja prebivalstva	10
1.1.5.1. Ekonomske posledice staranja	11
1.1.5.1.1. Razmerje med številom upokojencev in številom aktivnih prebivalcev	11
1.1.5.1.2. Posledice na trgu dela	12
1.1.5.2. Vloga družine pri skrbi za stare ljudi se je spremenila	13
1.1.5.3. Osamljenost starih ljudi	13
1.1.5.4. Samostojnost v starosti in skrb za zdravje	13
1.1.6. Potrebe v starosti	14
1.1.7. Kje najti smisel v starosti	18
1.1.8. Kako naprej ali priprava na starost	19
1.1.8.1. Priprava na starost	21
1.2. UPOKOJITEV	22
1.2.1. Upokojitev je stresni dogodek	23
1.2.2. Upokojitev in čas	23
1.2.3. Upokojitev in socialni stiki	24
1.2.4. Status in identiteta po upokojitvi	24
1.2.5. Materialna varnost po upokojitvi	25
1.3. SOCIALNA VARNOST UPOKOJENCEV	26
1.3.1. Socialna politika in socialna varnost	26
1.3.2. Sistem socialne varnosti v Sloveniji	28
1.3.3. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje	28
1.3.3.1. Vrste pokojnin	29
1.3.4. Dodatno pokojninsko zavarovanje	37
1.3.5. Zavarovanje za primer brezposelnosti	38
1.3.6. Zdravstveno zavarovanje in zdravstveno varstvo	38
2. PROBLEM	43
2.1. Pobuda za raziskavo	43
2.2. Vprašanja	43
3. METODOLOGIJA	45
3.1. Vrsta raziskave	45
3.2. Merski instrument in viri podatkov	45
3.3. Populacija in vzorčenje	45
3.4. Zbiranje podatkov	45
3.5. Obdelava in analiza podatkov	46
4. REZULTATI	57
5. RAZPRAVA	59
6. SKLEPI	62
7. PREDLOGI	63
8. UPORABLJENA LITERATURA	64
9. DODATEK	68

PREDGOVOR

Staranje je proces, ki enostavno je in, ki ga ne moremo ustaviti ali izničiti. Človeški rod ga poskuša na vse načine upočasniti in to nam s pomočjo »umov« iz najrazličnejših ved tudi uspeva.

Življenjska doba ljudi se daljša, tako imenovano tretje življenjsko obdobje postaja pomemben del našega življenja. Za zdaj še velja, da v to obdobje vstopimo z upokojitvijo, ki pomeni zaključek aktivnega delovnega obdobja, nikakor pa ne sme pomeniti zaključek aktivnega življenja nasploh.

Ko smo še relativno mladi in če imamo zaposlitev in smo vsaj približno zadovoljni s svojim zaslužkom, se o tem, kakšen bo naš standard po upokojitvi bolj malo sprašujemo. Želimo si le, da bi prišli do svojega stanovanja ali celo hiše, potem bo pa že. Vsaj bilo je tako.

V zadnjih nekaj letih, ko se je sistem upokojevanja začel spreminjati, ko smo dojali, da bo pokojnina, ki se financira iz obveznega zavarovanja delavcev občutno znižala, glede na plačo v aktivnem obdobju, smo se v Sloveniji le zbudili in začeli razmišljati, kaj lahko storimo zase še v aktivnem obdobju, da bomo materialno preskrbljeni ter, da bo naša starost smiselna in aktivna.

Zasluge za to, da se je v Slovencih le nekaj prebudilo in da čedalje več ljudi razmišlja v to smer imajo v veliki meri strokovnjaki s področja gerontologije ter drugih ved in področij, ki jih zanima človek v obdobju starosti in ponujajo tudi že konkretne rešitve za kakovostnejše preživljanje obdobja po upokojitvi.

Ko sem iskala temo za diplomu, sem se spomnila na našo »ujko« - tako smo klicali gospo, ki je mene in še veliko mladih ljudi reševala iz zagate slabih ocen pri matematiki, nemščini in slovenščini. Bila je upokojena učiteljica in ravnateljica moje osnovne šole. Do svoje smrti pri 84 letih je z inštruiranjem vaše mladeži ohranjala svojo čilost.

S starostjo ji je močno opešal vid in nekaj let je bila praktično slepa, vendar je to vedelo malo ljudi. Ni dopustila, da bi ji to zmanjšalo kakovost njenega življenja. Živel je sama, uredila si

je življenje tako, da je v zameno za razne vrste pomoči (npr. nekdo ji je vsako leto priskrbel drva, drugi spet poljske pridelke, spet tretji ji je pomagal pri vsakodnevnih opravilih...) inštruirala otroke. Tako je poskrbela za svojo materialno varnost in svojo aktivnost tudi v starosti.

Kot problem diplomske naloge sem si zastavila vprašanje ali se pojavi kakšna razlika v dojemanju svojega življenja po upokojitvi, če vzamemo kot merilo čas, ko se je človek upokojil. Ali imajo upokojenci zagotovljene osnovne pogoje glede materialne varnosti, statusa, socialnih stikov. Kako je bilo oditi v pokoj pred več kot 20., 10. leti ali pred kratkim? Je sploh kakšna razlika, če vemo, da se je reforma pokojninskega sistema zgodila šele leta 2000 in da je bilo vmesno obdobje relativno dolgo in še traja. Zanimali so me upokojenci na podeželju.

V teoretičnem delu naloge sem predstavila spoznanja različnih avtorjev o starosti, upokojitvi, o socialni varnosti, v praktičnem delu naloge pa sem analizirala vprašalnike in odgovorila na vprašanja, ki sem si jih zastavila kot problem naloge.

Za strokovno pomoč pri izdelavi diplomske naloge, vzpodbudo, usmerjanje in potrpežljivost se zahvaljujem mentorici, izr. prof. dr. Andreji Kavar Vidmar.

Hvala tudi mojim: staršema Magdi in Božotu, sestri Karmen in bratu Damijanu za moralno podporo in trem dragim sostanovalcem: možu Fritzu, hčerki Hani in pasjemu prijatelju Otu, ki so skrbeli za mojo psihofizično kondicijo.

1. TEORETIČNI UVOD

1.1. STAROST, STARANJE

1.1.1. Kdaj smo stari?

Vprašanje je ali je sploh možno določiti starostno mejo, od katere dalje bi lahko z gotovostjo rekli, da se začne obdobje starosti. Kronološko starost sicer pokaže rojstni datum, vemo pa, da je funkcionalno staranje pogojeno zelo individualno. Še večje razlike pa se pokažejo pri ugotavljanju kako in kdaj posameznik začne doživljati svojo lastno starost.

Z daljšanjem življenjske dobe se meja starosti pomika navzgor, spreminja se pojmovanje starosti, čas upokojevanja in večina zdravih starih ljudi v razvitem svetu dolgo ohranja vitalnost in mladostni videz.

V sedemdesetih letih je bila meja za določitev statistične starosti 60 let, sedaj pa je to 65 let. Gerontologi so že okoli sredine prejšnjega stoletja razvili pojem tretje življenjske obdobje. Sodobni strokovnjaki s področja starosti in staranja pa danes že govorijo o četrtem življenjskem obdobju (Milošević Arnold, 2003, str. 5-6).

Kot pravi Azra Kristančič se pozna odraslost ali zorenje začneta pri 65 do 70. letih življenja. Življenjski cikel nam kaže, da zorenje in odraslost nista vedno povezana in ne potekata vzporedno s kronološko starostjo posameznika. Raziskovalci napovedujejo linearno naraščanje življenjske dobe, saj se življenjska doba človeka v industrijskih državah vsakih deset let podaljša za 2,5 leta. Vzroki za takšno linearno naraščanje življenjske dobe je dobra zdravstvena oskrba. Zdravstveno stanje današnjih generacij je takšno, kot bi bili deset do dvanajst let mlajši. Vsaka naslednja generacija bo živela dlje in bo bolj zdrava (Kristančič, 2005, 25-28).

1.1.2. Vrste starosti

Najpogostejše strokovnjaki opredeljujejo naslednje tri vrste starosti:

1. Kronološka starost – starost po koledarju- pokaže jo rojstni datum in nanjo ne moremo vplivati. Kronološka starost je dokaj nezanesljiv podatek, saj so pogoste ugotovitve, da človek zgleda drugače, kot bi sodili po njegovih letih. Povezana je z določenimi življenjskimi

dogodki, kot so npr. vstop v šolo, vstop v poklicno življenje, upokožitev. Našteti dogodki so družbeno določeni in morajo imeti natančen referenčni okvir.

2. Biološka starost – tudi funkcionalna starost - koliko je staro naše telo, glede na delovanje osnovnih telesnih funkcij in celičnih procesov in je težko merljiva. Nekateri strokovnjaki ugotavljajo, da bi človeško telo lahko živelo 115 do 130 let, če nanj ne bi vplivali negativni zunanji in notranji dejavniki.

3. Psihološka starost – koliko se počutimo stari - je prepletanje osebnih in socialnih dejavnikov (Hojnik Zupanc, 1997, str. 4).

Jože Ramovš kot tretjo opredeli doživljajsko starost, ki se kaže v tem, kako človek sprejema in doživlja svojo trenutno starost in vse, kar je povezano z njo. Psihološka oz. psihična starost zajema le človekovo duševno dožemanje svoje starosti, doživljajska starost pa ima širši in globlji pomen, saj zajema celosten človeški odnos do starosti (Ramovš, 2003, str. 69).

1.1.3. Stereotipi o starosti

Starost na eni strani vpliva na družbene razmere (npr. sedanja pokojninska kriza, ki je posledica hitrega naraščanja starejših prebivalcev), na drugi strani pa je družbena vloga, ki jo mora vsakdo, ko preide določeno starostno mejo, hočeš nočeš igrati. Zajema vsa vprašanja, ki jih družba pripisuje nekemu sloju prebivalstva, npr. moškim in ženskam, posameznim poklicem, staršem in seveda tudi starim ljudem. Zaradi takega pripisovanja se večina ljudi v teh skupinah vede v soglasju z vlogo. Lahko bi rekli, da nam družba predpisuje, kdaj smo stari. Od starosti je odvisen npr. čas upokožitve, sprejem v domove starejših občanov in razne ugodnosti, na primer starostni popusti pri nakupovanju v trgovinah, pri ogledih kino-predstav ali pri potovanjih. Zaradi določitve »kdaj smo stari« se starejšim dogaja diskriminacija npr. omejitve pri bančnih posojilih. Prav tako npr. javnost meni, da so za starejša leta neprimerna ali celo nespodobna mini krila, živahni plesi, poroka itd..

Stereotipi o starosti zajemajo mnoge lastnosti, med njimi prevladujejo predvsem negativne, kot so: fizična, intelektualna in spolna nemoč, odvisnost od drugih ljudi, slab spomin, duševna odsotnost, konservativnost, prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, cinizem in še mnoge druge lastnosti. Tako prikazujejo starejše ljudi filmi, take so smešnice o njih, tako jih

opisujejo ljudje v pogovorih. Redkejši so pozitivni stereotipi, ki prikazujejo starejše ljudi kot m odre, izkušene in ljubeče do svojih potomcev (Pečjak, 1998, str. 61-63).

Azra Kristančič pravi: »Prisotna miselnost, da je staranje temačno obdobje človekovega življenja, povzroča, da o starejših osebah (nad 65 let) menimo, da so slabi in nemočni, torej mlajši dobri in močni: da so stari okorni in neumni, torej so mlajši ustvarjalni in dinamični, kar je vse ustvarjalo prepad med generacijama, zanikalo evlucijski proces človekovega življenja. To vse je vplivalo, da se še danes, ko je treba nujno spreminjati stališča do staranja in starostnikov, srečujemo z miti in predsodki tudi pri izobraženih strokovnjakih različnih poklicev.« (Kristančič, 2005, str.125)

Ko gre za iskanje ali menjavo zaposlitve, velja stereotip, da je človek star že pri 40 letih. Za »starejšega« človeka velja, da je bolan, počasen, da ne želi sprememb, da se težje nauči nekaj novega... Vse to gotovo ne drži, saj so ljudje, ki so dosegli določeno starost pogosto med seboj zelo različni. Poznamo zelo aktivne in intelektualno živahne 70, 80- letnike, ki nikakor ne potrebujejo pomoči in jo še kako lahko nudijo drugim, tudi mnogo mlajšim.

V zahodni družbi, ki jo žene predvsem gospodarstvo in koristi, so starejši pogosto obravnavani kot breme in ne kot korist skupnosti. Nanje ne gledamo več kot na koristne in produktivne ljudi, ampak kot tveganje za sistem socialnega varstva in dejavnik, ki povzroča rast stroškov zdravstvenih in socialnih storitev. Zdi se, da dlje ko ljudje živijo, večja je politična težnja za zmanjševanje njihovih ugodnosti in storitev- Takšne stvari vsekakor ogrožajo etične vrednote, solidarnost, odgovornost in povezanost družbe (Cvahte, 2006, 25-42)

Kot vsi stereotipi so tudi starostni stereotipi pomanjkljivi, ker pretiravajo, posplošujejo, pogosto pa sploh ne ustrezajo resnici.

1.1.4. Delež starih ljudi v svetu in v Sloveniji

Delež starih ljudi se v svetu in tudi v Sloveniji hitro povečuje, še posebej zadnjih dvajset let. Strokovnjaki napovedujejo, da se bo takšen trend nadaljeval tudi v prihodnjih letih – delež delovno sposobnega prebivalstva se bo zmanjševal, delež starejših pa se bo povečeval.

V manj razvitih državah se večja delež starih ljudi zaradi hitrega znižanja smrtnosti, v razvitejših državah pa je poleg tega padla tudi rodnost.

Upadanje rodnosti prebivalstva je npr. v Sloveniji je tako veliko, da je že od leta 1997 naravni prirast prebivalstva Slovenije negativen (Verša, 2004, str. 75-77).

Število prebivalstva in naravno gibanje prebivalstva v Sloveniji

Number of population and natural change of population

	Prebivalstvo po stanju 30. 6.	Prebivalstvo po stanju 31. 12	Število			Koeficienti na 1000 prebivalcev		
	30 June	31 December	živorojeni	umrli	naravni prirast	živorojeni	umrli	naravni prirast
1995	1987505	1990266	18980	18968	12	9,5	9,5	0,0
1996	1991169	1986989	18788	18620	168	9,5	9,4	0,1
1997	1986848	1984923	18165	18928	-763	9,1	9,5	-0,4
1998	1982603	1978334	17856	19039	-1183	9,0	9,6	-0,6
1999	1985557	1987755	17533	18885	-1352	8,8	9,5	-0,7
2000	1990272	1990094	18180	18588	-408	9,1	9,3	-0,2
2001	1992035	1994026	17477	18508	-1031	8,8	9,3	-0,5
2002	1995718	1995033	17501	18701	-1200	8,8	9,4	-0,6
2003	1996773	1996433	17321	19451	-2130	8,7	9,7	-1,1
2004	1997004	1997590	17961	18523	-562	9,0	9,3	-0,3
2005	2001114	2003358	18157	18825	-668	9,1	9,4	-0,3

Vir: http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=4&leto=2006&jezik=si

Število starejšega prebivalstva bo še poskočilo zaradi prihoda »baby boom« generacije med starostnike. Baby boom obdobja so se pojavljala večkrat v zgodovini, največ zaradi konca vojne in pomenijo visoko povečano rodnost in s tem porast števila prebivalcev. Zadnje tako obdobje je bilo po koncu 2. svetovne vojne in je trajalo od leta 1946, ko so se v domovine vrnili vojaki z bojišč, begunci, ujetniki, do 1966, vrhunec pa je doseglo med letoma 1960-1962. Generacija takrat rojenih ljudi bo leta 2020 že globoko v tretjem življenjskem obdobju (Pečjak, 2007, str. 19).

Po predvidevanjih demografov se bo v naslednjih desetih letih struktura prebivalstva v delovnih letih bistveno spreminjala. Demografska gibanja kažejo, da se bo v Evropi število oseb starih med 50 in 59 let povečalo za najmanj 12 %, medtem, ko bo število mladih, starih med 5 in 9 leti upadlo vsaj za 6 %. Zato Evropska Unija namenja posebno pozornost vprašanju zaposlovanja starejših, njihovim socialnim pravicam in nedopustnosti diskriminacije.

Demografski podatki za Slovenijo kažejo, da se življenjska doba prebivalstva podaljšuje, delež mladih v starostni skupini do 14 let v celotnem prebivalstvu pa upada (Urbas, 2006, str. 43).

V poročilu Združenih narodov, ki so ga izdali novembra letos, je bilo leta 1950 8 % svetovne populacije stare 60 ali več, ta delež je zrasel do leta 2007 na 11 %, do leta 2050 pa pričakujejo povečanje na 22 %. Razlike so tudi med številom starih ljudi v razvitih oz. v manj razvitih regijah. Več kot 20 % populacije v bolj razvitih regijah je starih 60 let ali več, do leta 2050 jih bo takih 33 %, v manj razvitih državah je 8 % prebivalcev starih 60 let in več in do leta 2050 jih bo takih 20 % (Reville, 2007).

Ob večanju deleža starega prebivalstva je pomembno tudi dejstvo, da hitro narašča delež »najstarejših starih« - ljudi starih nad 80 let; leta 1950 je bilo starejših od 80 let 13,1 milijona, leta 1990 že 53,1 milijona, v naslednji generaciji – do leta 2025 – računajo, da se bo njihovo število dvignilo na 138 milijonov. Zdaj živi večina najstarejših ljudi v razvitejših deželah, po letu 2010 pa bo večina te starostne skupine, ki potrebuje posebno skrb in veliko nege, že v manj razvitih deželah (Ramovš, 2003, str. 225).

Ta dejstva prinašajo s seboj zelo zahtevne naloge za urejeno delovanje družbe in držav, kar je zelo pomembno za preživetje človeštva.

1.1.5. Posledice staranja prebivalstva

Staranje prebivalstva bo imelo velike ekonomske posledice (gospodarska rast, varčevanje, naložbe, potrošnja, trg delovne sile, pokojninski sistem, davke, davčni sistem in medgeneracijske transferje), socialne posledice (struktura družin, drugačne potrebe glede bivalnih prostorov, migracijski trendi, zdravstveno varstvo...) in politične posledice – spremembe strukture volilnega telesa in spremenjeni politični interesi (Reville, 2007).

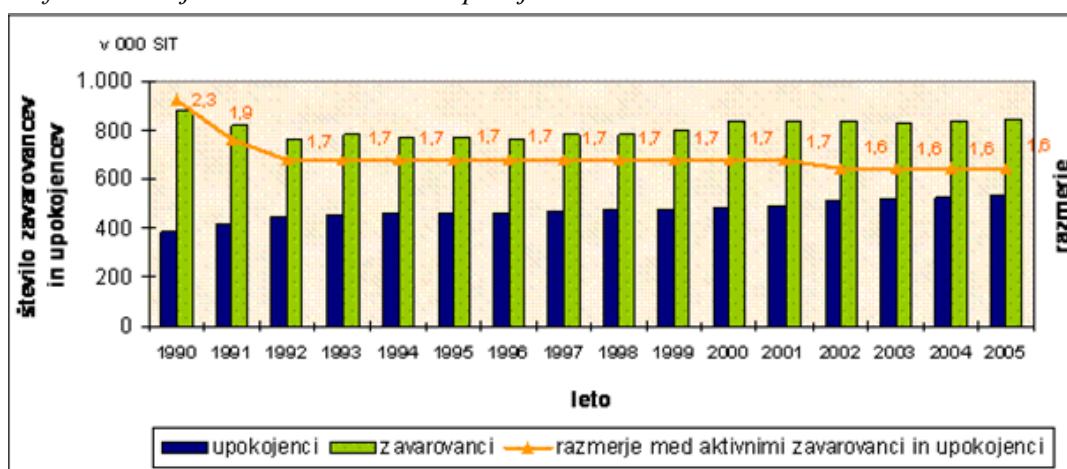
Posledice staranja prebivalstva se torej kažejo v različnih ravneh in oblikah. Če jih poznamo, lahko pravočasno ukrepamo vsak zase za svojo starost, družina za staranje svojega družinskega člana, lokalne skupnosti, države za svoje državljane.

1.1.5.1. Ekonomske posledice staranja

Izstopajo predvsem ekonomske posledice, saj se spreminja razmerje med aktivnim delom prebivalstva – zaposlenimi in vzdrževanim delom prebivalstva – mladi in generacija po upokojitvi. Razmerje med tema dvema deloma se zadnja desetletja giblje v škodo aktivnega dela prebivalstva. In čim manjši je ta delež, tem več mora ustvariti, da lahko zagotovi zadovoljiv življenjski standard sebi in vzdrževanemu delu prebivalstva.

1.1.5.1.1. Razmerje med številom upokojencev in številom aktivnih prebivalcev

Graf 1: Razmerje med zavarovanci in upokojenci

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, letno poročilo 2005

Razmerje med zavarovanci in upokojenci se je po zgornjem grafu sodeč od leta 1990 do 1992 precej zmanjšalo in sicer od 2,3 zavarovanca na enega upokojenca, na 1,7 zavarovanca na enega upokojenca. Nato je to razmerje ostalo devet let nespremenjeno. V letu 1999, pred pokojninsko reformo, je razmerje še znašalo 1,7, v letih 2000 in 2001 tudi 1,7, v obdobju 2002-2006 pa je razmerje znašalo 1,6.

Konec septembra 2006 je bilo po podatkih SURS v Sloveniji 2.011.614 prebivalcev. Primerjava s stanjem števila upokojencev konec septembra 2006, ko jih je bilo 536.205, pokaže, da je v letu 2006 populacija upokojencev v celotnem številu prebivalcev Slovenije predstavljala 26,7 %, kar je 0,2 odstotne točke več kot v letu 2005 (ZPIZ, Letno poročilo 2006).

1.1.5.1.2. Posledice na trgu dela

Po načelu medgeneracijske solidarnosti je zagotovljena socialna varnost vseh, ki so bili zaposleni tako, da so zaposleni prebivalci v Sloveniji obvezni zavezanci pokojninskega in invalidskega zavarovanja, po katerem del dohodka odvajajo za pokojnine upokojencev.

Starejši delavci težko najdejo novo zaposlitev. Delodajalci pri zaposlovanju praviloma dajejo prednost mlajšim kandidatom, ki imajo ustreznejšo izobrazbo in novodobna znanja kot je znanje uporabe računalnika in zanje tujega jezika, katerih pa starejši brezposelni pogosto nimajo.

Tranzicija v 90. letih prejšnjega stoletja je zaostрила položaj na trgu dela. Zaradi stečajev številnih podjetij je množica delavcev postala presežna. Za starejše delavce je bila upokojitev najugodnejša rešitev pred brezposelnostjo in večina tistih, ki je imela minimalne pogoje za tako upokojitev, se je tudi upokojila. Veliko se jih je upokojilo predčasno (ženske pri 50. letih starosti in moški pri 55). Država je tako upokojevanje z različnimi ukrepi še spodbujala, da bi preprečila socialne in ekonomske posledice naraščajoče brezposelnosti (npr. sofinanciranje 50 % stroškov za dokup do treh let delovne dobe presežnih delavcev). Zaradi teh ukrepov se je med leti 1990 in 1999 število starostnih upokojencev povečalo kar za četrtno.

Na ta način je brezposelnost prebivalstva v Sloveniji začela upadati, pojavil pa se je problem naraščanja števila upokojencev in s tem problem naraščajoče obremenjenosti delovno aktivnega prebivalstva z obveznostmi do pokojninskega in drugih socialnih sistemov. Slovenski sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja je vse težje opravljal temeljno funkcijo zagotavljanja socialne varnosti v starejšem življenjskem obdobju, zato je bila leta 1999 izpeljana reforma pokojninskega sistema, ki je zaostрила pogoje upokojevanja (pravico do starostne pokojnine pridobijo ženske pri starosti 58 let in z 38 leti delovne dobe, moški pa pri enaki starosti in s 40 leti delovne dobe).

K podobnim ciljem so bili naravnani tudi ukrepi v zaposlitveni politiki. Možnost sofinanciranja dokupa zavarovalne dobe za upokojitev je bila odpravljena, pogoji za določitev časa sprejemanja denarnega nadomestila so se zaostрили, omejene pa so bile tudi možnosti olajšanega upokojevanja brezposelnih ali presežnih delavcev.

1.1.5.2. Vloga družine pri skrbi za stare ljudi se je spremenila

Družina je bila vso zgodovino človeštva glavni oskrbovalec starih ljudi. Za njih so skrbele predvsem ženske. Po industrializaciji se je družina zmanjšala, postala je dvogeneracijska z malo otroki. Narasla je tudi zaposlenost žensk, kar pomeni, v današnjih časih enostavno ne zmorejo prevzeti še skrbi za stare ljudi v družini. Stari ljudje tako v večini primerov ne živijo s svojimi otroki in vnuki, od njih ne dobivajo materialne podpore niti nege v onemoglosti (Ramovš, 2003, str. 227)

1.1.5.3. Osamljenost starih ljudi

Posledica tega, da se je spremenila vloga družine v skrbi za stare ljudi je tudi to, da je veliko ljudi je na starost osamljenih. Ker živijo ženske dlje kot moški, je dejstvo da so ženske pogostejše same kot moški. Stari, ki živijo sami, imajo manj možnosti da bodo njihove potrebe do zadovoljene oz. manj možnosti, da bodo prišli do pomoči v primeru bolezni, invalidnosti ali obnemoglosti (Ramovš, 2004, str. 228).

1.1.5.4. Samostojnost v starosti in skrb za zdravje

Življenjska doba ljudi se podaljšuje, ljudje bodo v prihodnosti delali še dlje in skrb za telesno in duševno kondicijo bo še bolj v ospredju. Veliko ljudi postane z upokojitvijo zelo pasivnih in svoje dejavnosti zelo zožijo. Zanašajo se na usodo ali pa ustanove, da bodo poskrbele za njihovo kakovost življenja in zdravje. Po drugi strani pa imamo ljudi, ki so tudi v starosti izredno samostojni in dejavni ter v celoti upravljajo s svojim življenjem. Problem je v tem, da skupinske solidarnosti med tema skupinama ni. Vitalni starostniki nemalokrat izločijo vrstnika, ki zbolijo ali drugače obnemore. V razvitem svetu je približno večina ljudi, ki so stari več kot 60 let, zmožna poskrbeti za svoje vsakdanje potrebe brez tuje pomoči. Stroški za tiste, ki zase ne morejo skrbeti pa so zelo visoki.

Pomembna naloga držav v naslednjih letih, desetletjih bo predvsem oblikovanje javnih zdravstvenih in socialnih mrež za pomoč ljudem v starosti ter ustanov za samopomoč (Ramovš, 2003, str. 228-229).

1.1.6. Potrebe v starosti

Človek se stara od trenutka, ko se rodi do konca svojega življenja. Vsako obdobje človekovega življenja ima svoje posebne življenjske potrebe in zmožnosti, ki jih zadovoljuje v mejah svojih sposobnosti. Današnji tridesetletniki bodo čez deset ali dvajset in več let petdeset- ali šestdesetletniki – torej bodo v novem življenjskem ciklusu. Njihove potrebe bodo drugačne od potreb njihovih staršev, starih staršev, tet in stricev (Kristančič, 2005, str. 15).

Kakovost človekovega življenja merimo po tem, koliko in v kakšni medsebojni skladnosti so zadovoljene vse njegove potrebe. Pogosta današnja izkušnja je, da imajo stari ljudje dobro zadovoljene materialne potrebe, so zdravi in duševno čili, vendar pa so nezadovoljni, ker so osamljeni in frustrirani na področju medčloveških odnosov.

Starost je sama v sebi zelo različna, potrebe v zgodnjem starostnem obdobju se zelo razlikujejo od potreb v srednjem in seveda še bolj od potreb v poznem starostnem obdobju pred koncem življenja.

V starosti, z vidika celostne antropološke analize človeškega življenja, dosegajo v tretjem življenjskem obdobju svoj največji razpon predvsem višje tri človeške razsežnosti: medčloveško družbena, zgodovinsko kulturna in eksistencialna – glede na te razsežnosti so značilne potrebe v starosti: potreba po temeljnem in osebnem medčloveškem odnosu, potreba po predajanju svojih življenjskih izkušenj in spoznanj mladi in srednji generaciji in eksistencialna potreba, da človek doživlja svojo starost kot enako smiselno obdobje življenja, kakor sta bili mladost in srednja leta. To so potrebe izrazito socialnega značaja (Ramovš, 2003, str. 92).

Ostale pomembne človeške potrebe v starosti (povzeto po: Ramovš, 2003 str. 93-129):

a) Potreba po materialni preskrbljenosti:

Telesne in materialne potrebe so v naši civilizaciji povsem v ospredju pozornosti, blizu so jim le še duševne potrebe po dobrem počutju in zadovoljstvu, po samozavesti in samospoštovanju ter socialne potrebe po avtonomiji, družbenem ugledu in položaju, po stalnem dostopu do informacij in po komunikaciji. V preteklosti je bila materialna varnost starega človeka

odvisna od imetja, ki ga je imel in od družinsko-sorodstvene socialne mreže, ki je zanj skrbela v onemoglosti. Številni otroci so bili med drugi tudi naložba za socialno varnost v starosti.

Danes se star človek ne more več zanesti na to, da bo zanj skrbela ožja ali širša družina. Otroci v družini je malo in še ti, ko odrastejo, praviloma več ne živijo s starši. V današnjih razvitih družbah je glavni vir materialne preskrbljenosti starostno in invalidsko pokojninsko zavarovanje na temelju zaposlitve. Kot sistem je sicer v krizi in nenehnih reformah zaradi naraščajočega deleža upokojencev v primerjavi z aktivno populacijo, vendar v naših razmerah je in ostaja glavni vir materialne varnosti v tretjem življenjskem obdobju. Prav tako je tudi danes materialna preskrbljenost v starosti zelo odvisna od osebnega premoženja in prihrankov posameznega človeka.

b) Potreba po ohranjanju telesne, duševne in delovne svežine

Ta potreba je temeljna človeška potreba, ki ji je treba vse življenje posvečati potrebno pozornost, v starosti pa še posebej. Dejavno življenje je pomembna sestavina ohranjanja mladostne svežine tudi v starosti.

Pomanjkanje gibanja v povezavi z neprimernim prehranjevanjem v starosti vodi do občutka oslabelosti in naprej v bolezni. Če se star človek telesno zanemarja, duševno otopi, čedalje manj je aktiven, zato tudi čedalje bolj socialno osamljen; odljudnost vzvratno pospešuje njegovo duševno pešanje in pasivnost, kar pa povzroča še hujšo telesno zanemarjanje – to je začaran krog prehitrega in nepotrebnega doživljajskega staranja ter slabjenja.

Prav tako je škodljivo delo zaradi dela – ljudje po upokojitvi večinoma kar naprej nekaj delajo, tako so zaposleni, da sploh ne najdejo časa za tisto, kar bi res radi delali ali naredili in bi bilo za njih življenjsko pomembno. V tretjem življenjskem obdobju res ni potrebno, da ne bi človek v svoj vsakdan vnesel harmonije in ustvarjalnosti. Možnosti za aktivnosti so v tem obdobju neštete, vsak pa si mora sam izbrati kaj je zanj najbolj primerno.

c) Potreba po osebnem medčloveškem odnosu

To je glavna potreba v tretjem življenjskem obdobju, a žal pogosto nezadovoljena. Osamljenost v starosti je ena od najhujših tegob.

Zdrav star človek, ki je materialno preskrbljen, je lahko povsem na tleh, če nima nikogar, pri katerem bi občutil, da ga sprejema takšnega kot je, da rad prisluhne njegovi besedi, saj ga ima rad.

Star človek potrebuje reden osebni stik z nekom, ki ga ima za svojega. To je v tradicionalni družbi pomenilo družinskega člana ali sorodnika ali morda soseda, s katerimi je prej desetletij živel in prijateljeval. »sosedstvo«, kjer so ljudje povezani po lastni pobudi in prijateljskem načelu. Z zatonom tradicionalne družbe pa postajajo potrebna in pomembna postmoderna oblika rednega osebnega stika starega človeka z nekom iz prve ali druge generacije, medgeneracijske skupine za kakovostno starost in osebno prostovoljsko družabništvo z osamljenim starim človekom.

d) Potreba po predajanju življenjskih izkušenj in spoznanj mladi in srednji generaciji

Da star človek doživlja svoje življenje kot nekaj vrednega pripomore tudi to, da mlajše generacije njegove življenjske izkušnje jemljejo resno.

V preteklosti so bile pomembne predvsem izkušnje starih ljudi v zvezi z delom, delovnimi postopki in orodji, vremenom in drugimi vidiki materialnega preživetja. Pri današnjem hitrem napredku pa tehnologija in delovne izkušnje hitro zastarijo, zato so danes čedalje bolj iskane življenjske izkušnje o medčloveškem sožitju, o globljem notranjem dogajanju v človeku, o človekovem osebnem spoprijemu s prijetnim in težavnim v življenju. Na tovrstne izkušnje pa ljudje doslej niso bili posebej pozorni, zato se jih slabo zavedajo in o njih navadno ne znajo govoriti.

Če naj torej človek v tretjem življenjskem obdobju uspešno predaja svoja življenjska spoznanja in izkušnje mlajšima dvema generacijama, se mora sam nenehno učiti.

Učenje gre v dve smeri:

Intelektualno izobraževanje – pridobivanje novih informacij in znanj – branje, poslušanjem radijskih in gledanjem televizijskih oddaj, pogovorih z ljudmi, z udeležbo na kulturnih prireditvah in podobnim.

Socialno učenje – spreminjanje svojega sožitnega sloga, ki se dogaja vedno v živem medčloveškem odnosu in komunikaciji v paru ter v manjši ali večji skupini in temelju osebnih izkušenj vseh sodelujočih.

Če v starosti človek ne more predajati svojih življenjskih izkušenj in spoznanj prvi in drugi generaciji, vključno z vseživljenjskim učenjem novega, doživlja svoje dotedanje življenje kot nesmiselno.

e) Potreba po negi v starostni onemoglosti

Velika večina ljudi v tretjem življenjskem obdobju je pri močeh, v razvitem svetu potrebuje pomoč pri skrbi za svoje vsakdanje potrebe manj kot četrтина ljudi, ki so stari več kot 60 let.

Med prvimi stavki, ki jih izrečejo ljudje v pogovoru o starosti, so ponavadi besede: Samo da ne bi bila(a) v napoto. Po drugi strani, pa če so koga od svojih starih sorodnikov negovali govorijo o tem kot o nečem vrednem, bogatem izkustvu in zadovoljstvu, da so nekomu omogočili lep zaključek življenja. V tem je zanimivo nasprotje.

Star človek mora sam sebi priznati, da je postal nemočen, da je opešal in potrebuje pomoč drugih ljudi. To ne pomeni, da ne bo mogel več upravljati s svojim življenjem, ampak bo s tem poskrbel zase in si odprl pot k preprečevanju hujšega trpljenja, ki bi ga utrpeli vsi – sam, ki bi brez pomoči propadel, tisti, ki bi mu lahko pomagali, bi živeli z občutkom krivde zaradi nečlovečnosti in nenazadnje družba, v kateri bi se širili slabi vzorci sožitja.

f) Potreba po nesmrtnosti

Človek se zaveda samega sebe, svojega življenja in svoje smrti. Zdravi načini, kako ljudje zadovoljujejo potrebo po smrtности so predvsem naslednji:

- skrb, da bi se človeka po smrti spominjali (izražamo jih s spomeniki na grobovih, skrb za grobove)
- prizadevanje, da bi ostala za človekom njegova dela
- vera v življenje po smrti

g) Potreba po doživljanju smisla starosti

Predpogoj za osebno iskanje smisla starosti je, da človek sprejme starost s prepričanjem, da je prav tako smiselno obdobje življenja, kakor so bila mladostna in srednja leta. Če star človek ne doživlja smisla svoje preteklosti, smisla ter smisla prihodnosti – vključno s smrtjo, ki se približuje, se mu vse njegovo dotedanje življenje zdi prazno in brezciljno.

V mladosti in srednjih letih človek odkriva in uresničuje smisel predvsem v ustvarjalnem delu ter v doživljanju sebe in drugih ljudi, to je v ljubezni in medčloveških odnosih. Dve poti za uresničevanje smisla v starosti sta delo ter doživljanje bogastva medčloveškega sožitja, narave in kulturnega bogastva.

1.1.7. Kje najti smisel v starosti

V vsakem življenjskem obdobju človek globoko v srcu občuti hrepenenje po tem, da bi njegovo življenje imelo smisel. Po upokojitvi in v starosti še toliko bolj, saj se zaključi aktivno delovno obdobje, ki je človeka potegnilo v svoje kolesje in mu poleg drugi dogodkov in doživetij tudi dajalo vsakodnevni smisel življenja. V starosti pa, kot pravi Lukasova, dejavna pretvorba vizij ali zbiranje pomembnih doživetij zaradi telesne omejenosti počasi popušča.

Smisel lahko najdemo ali ga odkrijemo tako, da se sami izrazimo – se pokažemo v razširjenih, izboljšanih obrisih ali pa dopustimo, da na nas vpliva nekaj širšega, boljšega. Smisel odkrijemo takrat, ko smo sposobni sprejemati vtise od zunaj ali pa se v nas sproži sposobnost za izražanje (Lukas, 2002, str. 8).

Z vzajemnimi odnosi med ljudmi odkrivamo smisel in pomen življenja, srečo in zadovoljstvo, pripadnost, intimnost, utrjujemo duševno zdravje, utrjujemo samopodobo, doživljamo

podporo, varnost, družabništvo in tovarištvo, širimo svojo razgledanost. V obdobju starosti so medosebni odnosi še bolj pomembni, ker se z leti število medosebnih odnosov krči in lahko postanemo osamljeni.

Po upokojitvi in v starosti imamo prostega časa veliko več, kot med aktivno delovnim obdobjem. To je tisti čas ki ni zapolnjen z obveznostmi, delom, šolo, družino ali družbo, temveč je prosti čas osebna izbira. Zadovoljuje osnovne človekove potrebe, interese, razvija in utrjuje človekovo individualnost. S prostim časom dvigujemo raven telesnega in duševnega zdravja, Skozi njega se lahko razvijajo številni vidiki človekove osebnosti : telesno-športne, tekmovalne, intelektualne, estetske, tehnično-tehnološke, družbene in moralne. Od vsakega posameznika posebej pa je odvisno, kako ga bo po upokojitvi in starosti izkoristil. S pravo izbiro mu smisla življenja po upokojitvi ne bo težko odkriti (Kristančič, 2005, 125-185).

1.1.8. Kako naprej ali priprava na starost

Ljudje se različno staramo in pri isti starosti vsi nismo videti enako stari. Staranje je namreč odvisno od naših misli in dejanj, od naše zavestne odločitve, kako se želimo starati in kaj bomo za kakovost svojega življenja storili.

Kot posamezniki in kot družba smo se znašli nepripravljeni pred demografskimi spremembami – zmanjševanjem rojstev na eni strani in podaljšanjem življenjske dobe na drugi. Naraščanje števila odraslih 65+, njihovo telesno in psihično zdravje kažeta, da je treba iskati nove oblike in načine kakovostnega življenja.

Upad rojstev in podaljšanje življenjske dobe človeka je povzročilo vrsto sprememb, ki so sestavni del »nove filozofije staranja«. Med temi spremembami je pomembno spoznanje, da se življenje človeka ne odvija linearno, temveč ciklično. Linearno načrtovanje življenja je bilo predvidljivo, ko je človek živel krajšo dobo življenja, kot jo živi danes. Točno je bilo opredeljeno, kdaj se učimo, delamo, kdaj se poročimo, kdaj imamo družino in skoraj kdaj je čas, da zapustimo ta svet. To vse je bilo sestavni del minule filozofije življenja, katerih elemente tradicionalnega mišljenja najdemo še danes tudi pri nas.

Ciklično pojmovanje življenja vpliva na posameznika, družino, njegovo delo in prosti čas. Vsi ti elementi se med seboj prepletajo in tvorijo tisto, k čemur stremi vsak posameznik, da doseže ubranost seboj in da je član napredne družbe, ki omogoča večjo kakovost življenja človeka v vseh obdobjih, posebej v drugi polovici življenja človeka (Kristančič, 2005, str. 39).

Od starejšega človeka se pričakuje, da bo ostajal čim dlje aktiven in bo kar se da samostojno premagoval težave, ki jih prinaša staranje, da bo samostojno odločal o svojem življenju, da bo ohranjal zanimanje za javne zadeve in da bo, kolikor bo mogoče, pomagal drugim.

Ta novi vzorec razmišljanja o starem človeku pa mora ohranjati prepričanje, da sta kakovost življenja in samostojnost mogoča v vseh starostnih obdobjih, preprečevati osamitev in samoosamitev ter izključenost starejših, krepiti samozavest starejših, zagotavljati in ohranjati njihovo sposobnost za samoodločanje, zagotavljati njihov politični angažma ter njihovo sposobnost za participacijo v vseh za javnost pomembnih odločitvah.

Azra Kristančič pravi.: »Razvijanje nove podobe staranja in s tem povezane nove filozofije življenja zahteva vlaganje truda in naporov vsakega posameznika in seveda okolja oziroma družbe, v kateri živijo staroste in starostniki.«

Še vedno prisotne mite in stereotipe o procesu staranja je treba začeti odpravljati že zaradi bodočih generacij, ki bodo živele še dlje kot današnje generacije. Potrebno je doumeti in razumeti kontinuiteto sosledja kronoloških let in s tem povezanih telesnih in psihičnih sprememb, ki so v bistvu zorenje posameznika, je osnova za spreminjanje stališč do staranja nasploh. Razvoj človeka terja pogled sedaj in naprej. V preteklost se je treba ozreti le, če nam ponuja znanja, ki jih lahko uporabimo danes in v prihodnosti za večje psihosocialno blagostanje posameznika, sedanjih in bodočih generacij ter družbe v celoti (Kristančič, 2005, str. 217-220).

Začetnik slovenske gerontologije prof. dr. Bojan Accetto je že v šestdesetih letih izoblikoval in objavil splošna načela gerontologije:

- družba mora na najrazličnejše načine skrbeti za starejše prebivalce tako, da bi lahko čim dlje ostali v tistem okolju, kjer so živeli in delali v svojih najaktivnejših letih;

- tistim starejšim ljudem, ki ne morejo več živeti v individualnih družinah, je nujno potrebno omogočiti življenje v domovih za starejše osebe.
- Starejši ljudje naj se zdravijo v tistih medicinskih ustanovah, kamor sodijo po naravi svoje bolezni. S strokovnega, mentalno higienskega in humanega stališča ne bi bilo prav starejše bolnike v bolnišnicah ločevati od bolnikov srednje življenjske dobe (Hrovatin, 2001, str. 10).

V današnji informacijski družbi, ko je vsak posameznik odgovoren sam zase, v družbi hitrih sprememb moramo po eni strani več narediti za tiste starejše, ki so še aktivni in lahko kot družba izkoristimo njihove potenciale, po drugi strani pa poskrbeti za tiste starejše, ki so morda bolni, neosveščeni, zapostavljeni, izključeni iz družbe in zato še kako potrebni pomoči in ukrepov, da bi svoje pravice lahko in znali varovati.

1.1.8.1. Priprava na starost

Kronološko mejo, kdaj naj bi se človek začel pripravljati na starost, je težko postaviti. Nekateri znanstveniki menijo, da se prvi znaki staranja pokažejo okrog petdesetega leta, ko vstopi ženska v klimaterij, moški pa predvsem psihično občuti upadanje življenjske moči in sposobnost daljše koncentracije.

Najkasneje v tem obdobju ali pa že prej naj bi se človek začel pripravljati na starost, predvsem v smislu, da si pripravi načrte, kako bo preživel to obdobje, da v sebi ovrednoti svojo življenjsko pot, ki ji strokovno rečemo tudi življenjska zgodovina.

Za večino ljudi je zelo težak prehod iz aktivnega obdobja v obdobje upokojitve, ko se pretrgajo mnogi socialni stiki. Mnogi že v času aktivnega veka razmišljajo o tem, kaj bodo počeli, ko se bodo upokojili in se na to obdobje pravočasno pripravijo. To še posebej velja za tiste, ki živijo v urbanih središčih, zlasti v blokovskih naseljih, saj tu možnosti za aktivno udejstvovanje bolj malo, če odmislimo delovanje v društvih in podobno. Nekaj popolnoma drugega pa velja za tiste, ki npr. razpolagajo z večjo ali manjšo kmetijo in tudi po upokojitvi nadaljujejo s svojo dotedanjo aktivnostjo, včasih celo v večjem obsegu.

Način življenja v srednjem življenjskem obdobju v veliki meri določa, kako bomo občutili in preživeli starost. Vendar za spremembe nikoli ni prepozno. Človek se uči in spreminja do konca življenja. Pri tem je pomembno zavestno spremljanje osebnih sprememb. Če zunanje dogodke kot je npr. upokojitev ter telesno in notranje spreminjanje sprejmemo kot življenjski proces, ki je posledica osebnega zorenja in starostnih sprememb in smo sposobni realno oceniti svoje zmožnosti in spremembe, potem sprejemamo svojo samopodobo brez čustvene obremenjenosti (Hojnik-Zupanc, 1997, str. 8).

1.2.UPOKOJITEV

Upokojitev je življenjski dogodek, ki ga zaposleni pričakujejo in ga večina dočaka. V mejah pravne ureditve, razmer v delovni organizaciji in življenjskih okoliščin jo je mogoče načrtovati. Opredeljena je kot socialni primer, ker se upokojeni načeloma ne preživljajo več z delom in ker ne dobijo zaposlitve oz. za zaposlitev zaradi starosti niso več dovolj sposobni.

Vendar pa so med domnevo popolnega pomanjkanja zaposlitve ali nesposobnosti za delo in dejanskim stanjem velike razlike. Mnogi upokojenci dobijo priložnost opravljati plačano delo, ki ni delovno razmerje (Kavar Vidmar, 2005).

Tudi veljavna pokojninska zakonodaja dopušča nadaljevanje dela po dopolnjeni polni starosti in dopolnjeni polni delovni dobi celo spodbuja z ugodnejšo odmero starostne pokojnine za daljšo delovno dobo in višji starost (ZPIZ-1). Zavarovanci se starostno upokojijo praviloma enkrat za vselej, vendar je povratek v zaposlitev ali drugo vrsto plačanega dela mogoč. Slovenski zakon tudi ureja možnost delne pokojnine, ki jo lahko pridobi zavarovanec, ki je izpolnil pogoj za starostno pokojnino, če je v delovnem razmerju za največ polovico polnega delovnega časa (ZPIZ). Delna pokojnina omogoča lažji prehod iz zaposlitve v upokojitev in posredovanje izkušenj naslednikom na delovnem mestu.

Podaljševanje zaposlitve in ponovno zaposlitev starejših delavcev ovirajo le predsodki do teh delavcev (Kavar Vidmar, 2005).

1.2.1. Upokojitev je stresni dogodek

Upokojitev je eden od treh dogodkov, ki nas na prehodu in v začetku tretjega življenjskega obdobja posebno prizadenejo (druga dva sta odhod zadnjega otroka iz družine in vdovstvo).

Za vse je upokojitev stresno obdobje, vendar je za tiste ljudi, ki niso marali svojega dela ali ki so delo občutili kot breme upokojitev dobrodošla sprememba v življenju. Tisti, ki so radi delali, še posebej tisti, ki so v delu našli vsebino in smisel svojega življenja pa pomeni upokojitev težko frustracijo, ki ji lahko sledi huda in dolgotrajna depresija (Pečjak, 1998).

Rešitev, da do omenjenih težav ne pride, je ohranjanje aktivnega življenja tudi po upokojitvi. Mnogi upokojenci dobijo priložnost, da opravljajo plačano delo, ki ni delovno razmerje, npr. po podjemni ali avtorski pogodbi. Potem so tu še hobiji, potovanja, ukvarjanje s potomci, prostovoljno delo itd..

1.2.2. Upokojitev in čas

Ko se človek upokoji, mu nenadoma ostane vsaj osem ur časa, ki ga mora zapolniti z drugimi dejavnostmi. Porušen je dnevni ritem, za katerega strokovnjaki ugotavljajo, da je celo eden od dejavnikov, ki zavirajo staranje (Hojnik-Zupanc, 1997).

Marsikateri od novih upokojencev za na začetku s časom, ki ga je prej zapolnil z zaposlitvijo, težko znajde. Sobota in nedelja za upokojence nista več edina dela prosta dneva v tednu. Delovanje raznih javnih služb, uradov je prilagojeno aktivni populaciji. Na delovni teden je vezan tudi delovni in prosti čas upokojenčevih družinskih članov, prijateljev, sosedov, ki še niso upokojeni, kar vse omejuje časovno razporejanje dejavnosti upokojencev. Odziv posameznika na svobodnejše razpolaganje s časom je odvisen tudi od tega, kakšni so bili časovni pritiski pri njihovem delu (Kavar Vidmar, 2005).

Ida Hojnik-Zupanc pravi, da je zelo pomembno, da si človek po upokojitvi ustvari ritem tako, da bolj obsežno opravlja tiste dejavnosti, ki jih je že prej in ga zadovoljujejo, ali pa si poišče

nove, ki mu lahko prinesejo tudi nove znance in prijatelje. Koristno je, da o tem začnemo razmišljati že prej, preden je upokojitev pred vrati (Hojnik-Zupanc, 1997).

1.2.3. Upokojitev in socialni stiki

V času zaposlitve je delovno okolje kraj druženja s sodelavci, poslovnimi partnerji, uporabniki. Z upokojitvijo se večina teh stikov prekine. V delovnem okolju se med sodelavci spletejo tudi osebne vezi, ki se lahko po upokojitvi ohranijo. Za ljudi, ki so se v času zaposlitve družili predvsem z osebami, ki so jih srečevali v službi, pomeni prenehanje zaposlitve izgubo velikega dela medosebnih kontaktov in osiromašenje socialne mreže (Kavar-Vidmar, 2005).

Večina upokojencev največ časa po upokojitvi preživi v krogu svoje družine – s partnerjem, otroki in vnuki. Družina je v življenju starejših ljudi tista, ki zadovoljuje ne le njihove potrebe po socialnih stikih, ampak daje občutek biti potreben, kar je po upokojitvi še posebej pomembno. Družinski člani so že po naravi družinske skupnosti prve in najpomembnejše osebe, s katerimi upokojenec ohranja, največkrat pa še okrepi medosebne stike. Občutek biti potreben, se v največji meri razvije v odnosu do otrok in vnukov. Obstaja pa nevarnost, da družinski člani preveč pričakujejo od upokojenih staršev, predvsem kar se tiče vključenosti v družinske obveznosti, kar lahko vodi do telesne in duševne izčrpanosti upokojenca. Zato je koristno, da si upokojenci jasno opredelijo čas za družinske obveznosti in čas, ki ga bodo namenili za svoje osebno zadovoljstvo.

Raziskave kažejo tudi, da mladi upokojenci najbolj pogrešajo vsakodnevni stik s sodelavci. Nova poznanstva lahko sklenejo npr. preko društev upokojencev, ki delujejo v vsakem kraju. V nekaterih večjih podjetjih pa imajo tudi društva svojih upokojencev, ki skrbijo za njihovo bolj ali manj aktivno življenje, predvsem stik z bivšimi sodelavci (Hojnik-Zupanc, 1997).

1.2.4. Status in identiteta po upokojitvi

»Prenehanje zaposlenosti povzroči izgubo dotedanjega statusa in identitete«, pravi dr. Andreja Kavar Vidmar. Ugled, ki je povezan z opravljanjem dela in poklica, z upokojitvijo preneha. Nadaljuje se kvečjemu s predznaki »bivši«, nekdanji. Kot formalni znak statusa se ohranijo

akademski naslovi, ki imajo za upokojence simbolično vrednost. Pri mnogih upokojencih se delovni in poklicni status ponovno in zadnjič pojavi v le še v osmrtnici.

Status je pomemben v socialni mreži. Izguba statusa povzroči spremembo vloge in moči v socialni mreži. Upokojenec ni več referenca, ki bi omogočala dostop do virov dobrin. Postane prejemnik (Kavar Vidmar, 2005).

Status upokojenosti je povezan z življenjsko ravni, posebno z merjenimi razsežnostmi bivalnih razmer in posedovanjem avtomobila; pri tem se morajo upoštevati tudi različne potrebe ljudi in različni standardi, ki se s časom spreminjajo in so predvsem mlajše generacije tiste, ki jim sledijo, medtem, ko starejši domnevno ohranjajo v preteklosti privzeti življenjski slog; Status upokojenosti je pomembno povezan tudi s finančnimi možnostmi – z možnostjo pridobitve dodatnih finančnih virov.

Manj ugodna življenjska raven pa ne zmanjšuje zadovoljstva upokojencev z materialnimi razmerami, v katerih živijo, kar lahko mogoče pripišemo temu, da živijo življenjski slog, ki so si ga oblikovali v svoji aktivni dobi (Novak 1999).

1.2.5. Materialna varnost po upokojitvi

Marsikateri upokojenec je ob prvi pokojnini neprijetno presenečen, kljub tem, da je mogoče ob upokojitvi prejel odpravnino, ki naj bi mu vsaj malo olajšala prehod iz delovnega obdobja v upokojitev. Kot delavec je namreč prejemal dodatke, kot so: dodatek za malico in prevoz, regres, mogoče t. i. božičnico, izplačila za nadure in podobno. Kot upokojenec vseh teh dodatkov seveda ne dobiva več. Povprečni mesečni dohodek se mu s tem, kar očitno zmanjša.

Kazalnik relativnega dohodkovnega položaja upokojencev je razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo. Lahko nam da pravilen vpogled v dohodkovni položaj (boljšanje, slabšanje) upokojencev, a le pod pogojem, da upoštevamo tudi socioekonomske značilnosti gospodinjstev, v katerih upokojenci živijo (Stanovnik, 2005).

V odstotkih izražena razmerja med temi povprečnimi mesečnimi pokojninami in plačami, ki nazorno kažejo tendenco padanja vrednosti pokojnin, so razvidna iz naslednje tabele.

Tabela 1: Razmerja med povprečnimi neto pokojninami in neto plačami v %, 1999-2006

Leto	Starostna	Invalidska	Družinska in vdovska	Pokojnine skupaj
1999	75,8	61,5	53,2	68,5
2000	75,3	61,1	53,0	68,1
2001	73,2	59,4	51,4	66,3
2002	72,8	59,1	51,1	65,9
2003	71,1	57,6	49,9	64,5
2004	70,2	56,7	49,2	63,7
2005	69,1	55,4	48,3	62,7
2006	68,6	55,1	47,8	62,5

(Vir: http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2006/3.html)

Vendar upokojitev sama po sebi ne pomeni slabšega dostopa do življenjskih virov, slabše življenjske ravni in s tem večjega tveganja siromašenja. Upoštevati je potrebno še druge dejavnike kot so npr. izobrazba, poklic oz. socialni status (Novak, 1999).

Bodoči upokojenci, ki bodo npr. z svojim vplačilom v sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja (drugi steber) in na druge načine poskrbeli za socialno varnost v primeru starosti, bodo manj občutili upad dohodkov po upokojitvi, težko pa se mu bodo povsem izognili.

1.3.SOCIALNA VARNOST UPOKOJENCEV

1.3.1. Socialna politika in socialna varnost

Socialna politika je sklop ciljev, dejavnosti in ukrepov za usmerjanje socialnega razvoja, ki jih država razvija in uporablja z namenom, da bi posamezniki in skupine prebivalstva lahko zadovoljevali svoje osebne in skupne interese ter delovali kot polnopravni in enakovredni člani družbe in države (Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005:1, po: Milošević Arnold, Postrak, 2003).

Socialno politiko v ožjem smislu opredeljujejo ukrepi za zagotavljanje socialne varnosti posameznika. Socialno varnost določajo načela, pravila in dejavnosti, ki posamezniku omogočajo, da se vključi in ostane vključen v družbeno okolje in v njem aktivno deluje. Pri tem država zagotavlja materialne in socialne pravice, posameznik pa prispeva v obliki davkov in drugih obveznih dajatev.

V skladu z našim zakonom je socialno varstvo preprečevanje in reševanje socialne problematike posameznikov, družin in skupin prebivalstva (Zakon o socialnem varstvu, 1. člen).

Kadar si posamezniki zaradi delovanja zunanjih in notranjih dejavnikov ne morejo sami zagotoviti socialne varnosti in blaginje, so upravičeni do pomoči. Vse strokovne službe in druge ustanove pa morajo pri odločanju o pomoči upoštevati načelo subsidiarnosti, kar pomeni, da je za socialno varnost in svojo blaginjo ter blaginjo svoje družine predvsem odgovoren vsak sam.

Načela za izvajanje sistema socialnega varstva so: zagotavljanje človekovega dostojanstva, socialna pravičnost, solidarnost in odgovornost posameznika za zagotavljanje lastne socialne varnosti in socialne varnosti njegovih družinskih članov.

Sistem socialnega varstva predstavljajo programi, katerih namen je preprečevati nastajanje socialnih težav (preventivni programi), programi, storitve (znotraj ali zunaj mreže javne službe) in prejemki, ki so namenjeni ljudem v socialnih težavah, javna pooblastila, naloge in ukrepi, ki jih izvajalcem socialnega varstva nalagajo zakoni in drugi predpisi.

Namen programov in storitev, ki se izvajajo, ter prejemkov, ki se zagotavljajo v okviru sistema socialnega varstva je: omogočanje in povečevanje socialne vključenosti, krepitev moči uporabnikov sistema socialnega varstva in razvijanje sposobnosti za njihovo vsakdanje življenje, pomoč in oskrba v primerih nezmožnosti opravljanja nujnih življenjskih opravil, zagotavljanje temeljne socialne varnosti v kriznih obdobjih izpada drugih virov za življenje, zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških, preprečevanje revščine (ReNPSV06-10, Ur. l. RS 39/2006).

Bistvo ideje socialnega varstva v ožjem smislu je koncept pomoči. Cilj socialnega varstva je pomagati ljudem, da uspešno živijo in opravljajo pričakovane socialne vloge v svojem družbenem okolju.

Socialno varstvo je v sodobnem času raznolika in kompleksna institucija. Spreminja se tako, kot se spreminja družba, pri čemer nekateri njegovi vidiki ostajajo konstantni, drugi pa se včasih izredno hitro menjavajo. Oblike socialnega varstva imajo že dolgo zgodovino, vendar sta obseg in vsebina sodobnih sistemov socialnega varstva novejšega datuma. Socialnovarstveni program uresničujejo socialni delavci in drugi sorodni strokovnjaki (Macarow 1995: XI, XVI, 14, po Milošević Arnold, Poštrak, 2003).

1.3.2. Sistem socialne varnosti v Sloveniji

Socialna varnost v Sloveniji temelji na plačevanju prispevkov, ki jih vsi zaposleni in samozaposleni plačujemo v sistem socialne varnosti. Višina prispevkov, ki jih plačuje tako delodajalec kot tudi delojemalec je določena z Zakonom o plačevanju prispevkov za socialno varnost (Uradni list RS, št. 5/96)

Delodajalec je v osmih dneh od sklenitve pogodbe o zaposlitvi dolžan delavca prijaviti v matično evidenco zavarovancev. Samostojni podjetnik sam vloži prijavo v zavarovanje kot zavezanec za prispevek, ko prične opravljati dejavnost. Matično evidenco zavezancev za prispevek in zavarovancev vodi za vse vrste zavarovanj v sistemu socialne varnosti Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. Izpolnjevanje obveznosti vplačila prispevkov nadzira Agencija za javnofinančne evidence Slovenije.

Prispevke za socialno varnost plačuje deloma delodajalec in deloma delavec mesečno iz bruto plače.

V Sloveniji je mogoče za večji obseg pravic iz zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja skleniti tudi individualno ali kolektivno prostovoljno zavarovanje, ki ga omogočajo kapitalski skladi. Vstop v dodatna zavarovanja, pravice in obveznosti ter postopki za uveljavitev nadstandardnih storitev so del poslovne politike ponudnikov zavarovalnih storitev, ki imajo s strani Agencije za zavarovalni nadzor ustrezno licenco.

1.3.3. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

V Sloveniji so praviloma vse osebe, zmožne za delo, obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovane. Sistem pokojninskega zavarovanja temelji na načelih vzajemnosti in

medgeneracijske solidarnosti. S plačevanjem mesečnega prispevka od plače za pokojninsko in invalidsko zavarovanje imajo delavci urejeno obvezno zavarovanje. Če pa si želijo dodatno socialno varnost v obdobju po upokojitvi, se lahko dodatno zavarujejo pri pooblaščenih pokojninskih družbah, vzajemnih pokojninskih skladih in zavarovalnicah. Zavarujejo se lahko individualno ali kolektivno preko delodajalca, pri katerem so zaposleni.

Najpomembnejše pravice iz tega zavarovanja so nedvomno pravice do pokojnine. Ločimo več vrst pokojnin: pravica do starostne pokojnine, pravica do invalidske pokojnine, pravica do vdovske pokojnine, pravica do družinske pokojnine in delna pokojnina.

Pravica do pokojnine temelji na podlagi dela v aktivnem obdobju in plačila prispevkov za obvezno pokojninsko zavarovanje. S pokojninsko reformo, sprejeto konec leta 1999, so se pogoji za uveljavljanje pravic iz tega zavarovanja, še zlasti za uveljavljanje pravic do starostne pokojnine, zaostрили. S tem želimo v Sloveniji doseči stabilnost tega sistema, kar je izrednega pomena, upoštevajoč velike demografske spremembe v strukturi prebivalstva (Tominšek, 2006).

1.3.3.1. Vrste pokojnin

a) Starostna pokojnina

Pravico do starostne pokojnine lahko uveljavi delavec oz. zavarovanec, ko izpolni predpisane pogoje, to je določeno starost in pokojninsko dobo, ki pa mora pri najvišji možni starosti obsegati izključno zavarovalno dobo. Za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do te pokojnine morata biti hkrati izpolnjena oba pogoja, ki se razlikujeta glede na spol zavarovanca (napovedano je, da se bodo ti pogoji spreminjali do leta 2014, ko se bo končalo prehodno obdobje).

Tabela 2: Pogoji za pridobitev starostne pokojnine v letu 2007

Ženske		Moški	
Starost	Pokojninska doba	Starost	Pokojninska doba
55 let in 8 mesece	36 let in 6 mesecev	58 let	40 let
60 let in 8 mesece	najmanj 20 let	63 let	najmanj 20 let
62 let in 8 mesece	najmanj 15 let	65 let	najmanj 15 let

Vir: <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna07.html>

Pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine je mogoče v določenih primerih izpolniti tudi pri nižji starosti. Znižanje starostne meje je mogoče:

- ✓ za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, slovenskega državljana, za katerega je zavarovanec skrbel in ga vzgajal vsaj pet let;
- ✓ zaradi dela na delovnem mestu, na katerem se je zavarovancu štela zavarovalna doba s povečanjem ali dela v poklicih, ki ga zaradi narave in teže dela po dopolnitvi določene starosti ni mogoče uspešno opravljati;
- ✓ zaradi osebnih okoliščin, pogojenih z zdravstvenim stanjem zavarovanca;
- ✓ zaradi vključitve ženske v obvezno zavarovanje pred dopolnitvijo 18. leta starosti.

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove. V letu 2007 se pokojninsko osnovo praviloma izračuna s pomočjo povprečnih mesečnih plač in zavarovalnih osnov, od katerih so bili plačani prispevki, iz katerihkoli najugodnejših zaporednih sedemnajstih let zavarovanja od vključno leta 1970 dalje.

Zaradi medsebojne primerljivosti plač in zavarovalnih osnov iz prejšnjih let, se plače pri izračunu pokojninske osnove preračunajo z valorizacijskimi količniki, ki ustrezajo gibanjem povprečnih plač in pokojnin v koledarskem letu pred uveljavitvijo pravice do starostne pokojnine (vir: <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna07.html>).

Najnižja in najvišja pokojninska osnova za starostno pokojnino

(vir: <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna07.html>)

Najnižja in najvišja pokojninska osnova sta izraz načela solidarnosti v pokojninskem zavarovanju. Za upokojence z zelo nizkimi plačami je najnižja pokojninska osnova ugodnost. Za upokojence z razmeroma visokimi plačami pa institut najvišje pokojninske osnove povzroči še dodatno razliko med plačo in pokojnino. Kolikor bolj je zavarovančeva individualna pokojninska osnova presega najvišjo določeno pokojninsko osnovo, toliko večja je razlika v prejemkih pred upokojitvijo in po njej (Kavar-Vidmar, 2005).

Če pokojninska osnova, izračunana z upoštevanjem plač in zavarovalnih osnov ne dosega zneska najnižje pokojninske osnove, se zavarovancu starostna pokojnina odmeri od najnižje pokojninske osnove.

Če pokojninska osnova, izračunana z upoštevanjem plač in zavarovalnih osnov, presega znesek najvišje pokojninske osnove, se zavarovancu starostna pokojnina odmeri od najvišje pokojninske osnove.

Višina starostne pokojnine je načeloma odvisna od višine pokojninske osnove in dopolnjene pokojninske dobe. Dolžina dopolnjene pokojninske dobe pogojuje višino odstotka, ki se uporabi za odmero starostne pokojnine. Višina odstotka se razlikuje glede na spol zavarovanca.

Zavarovancu, ki je bil do 31. decembra 1999 vključen v pokojninsko in invalidsko zavarovanje 15 let ali več, se odstotek za odmero pokojnine določi s seštevanjem odstotkov za odmero starostne pokojnine, določenih po predpisih, veljavnih do tega roka in po sedaj veljavnih predpisih.

Kasnejše upokojevanje – višja pokojnina

Z reformo pokojninskega sistema smo v Sloveniji v sistem vgradili rešitve, ki naj bi spodbudile zavarovance k čim kasnejši upokojitvi, in sicer s tem, ko smo opredelili t. i. polno starost.

Če ženska ostane kljub izpolnitvi pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine še naprej v zavarovanju po dopolnitvi 61. leta starosti, podaljšanje zavarovanja vpliva na višji znesek starostne pokojnine. V tem primeru vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi 61. leta starosti v določenem obdobju vpliva na povečanje starostne pokojnine in sicer 0,3% od 61. do 62. leta; 0,2 % od 62 do 63. leta in 0,1 % od 63 do 64. leta. Povečanja se seštevajo. Največje možno povečanje starostne pokojnine na tej podlagi lahko v letu 2007 znaša 7,2% ($0,3 \times 12$ mesecev + $0,2 \times 12$ mesecev + $0,1 \times 12$ mesecev).

Če moški ostane kljub izpolnitvi pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine še naprej v zavarovanju po dopolnitvi 63. leta starosti, podaljšanje zavarovanja prav tako vpliva na višji znesek starostne pokojne. V tem primeru vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi 63. leta starosti v določenem obdobju vpliva na povečanje starostne pokojnine in sicer 0,3% od 63. do 64. leta; 0,2 % od 64 do 65. leta in 0,1 % od 65 do 66. leta. Tudi moškemu se lahko na tej podlagi starostna pokojnina v letu 2007 poveča za največ 7,2 %.

Povišanje starostne pokojnine zaradi odložitve upokojitve po dopolnjenem 61. oziroma 63. letu starosti, ki se nanaša le na zavarovalno dobo, dopolnjeno v zavarovanju od 1. januarja 2000 dalje, je trajno.

b) Invalidska pokojnina

Pogoji za pridobitev pravice do invalidske pokojnine so obstoj invalidnosti in pogoja glede starosti in pokojninske dobe, ki ju določa zakon (ZPIZ-1).

Vzroki za nastanek invalidnosti so: poškodba pri delu, poklicna bolezen, bolezen, poškodba izven dela.

Invalidska komisija razporedi zavarovanca, pri katerem je podana invalidnost, glede na preostalo delovno zmožnost v eno od naslednjih treh kategorij:

- ✓ I. kategorijo: če ni več zmožen opravljati organiziranega pridobitnega dela ali če je pri njem podana poklicna invalidnost, zavarovanec pa nima več preostale delovne zmožnosti;
- ✓ II. kategorijo: če je njegova delovna zmožnost za svoj poklic zmanjšana za 50 % ali več;
- ✓ III. kategorijo: če z ali brez predhodne poklicne rehabilitacije ni več zmožen za delo s polnim delovnim časom, lahko pa določeno delo opravlja vsaj s polovico polnega delovnega časa oziroma, če je njegova delovna zmožnost za svoj poklic zmanjšana za manj kot 50 % ali če še lahko dela v svojem poklicu s polnim delovnim časom, vendar pa ni zmožen za delo na delovnem mestu, na katerega je razporejen.

Pogoji za pridobitev pravice

Pravico do invalidske pokojnine pridobi zavarovanec, pri katerem je nastala:

1. invalidnost I. kategorije;
2. invalidnost II. kategorije, če brez poklicne rehabilitacije ni zmožen za drugo ustrezno delo, le-ta pa mu ni zagotovljena, ker je star nad 50 let;
3. invalidnost II. ali III. kategorije, ki mu ni zagotovljena ustrezna zaposlitev oziroma prerazporeditev, ker je moški že dopolnil 63 let oziroma ženska 61 starosti.

V primeru nastanka invalidnosti zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine ne glede na dopolnjeno pokojninsko dobo!

V primeru nastanka invalidnosti zaradi posledic bolezni ali poškodbe izven dela, pa pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine le, če ima določen status oziroma če je dopolnil predpisano pokojninsko dobo.

Osnova za odmero pokojnine

Invalidska pokojnina se odmeri od pokojninske osnove, izračunane na enak način, kot za odmero starostne pokojnine.

V primeru, če zavarovanec pridobi pravico do invalidske pokojnine s krajšo pokojninsko dobo, kot je dolgo obdobje, iz katerega se jemljejo plače oziroma zavarovalne osnove, se pokojninsko osnovo izračuna upoštevaje razpoložljive plače oziroma zavarovalne osnove, razen iz koledarskega leta, v katerem je uveljavil pravico do invalidske pokojnine.

Zavarovancu, ki razen v letu, v katerem uveljavlja pravico do invalidske pokojnine, ni bil zavarovan, pa se pokojninsko osnovo določi v višini povprečne izhodiščne plače, do katere bi bil upravičen, glede na stopnjo dejanske strokovne izobrazbe po kolektivni pogodbi dejavnosti ali splošni kolektivni pogodbi za leto 1995. Tako določena pokojninska osnova se valorizira na vrednost koledarskega leta pred letom uveljavitve pravice do invalidske pokojnine.

Višina invalidske pokojnine

Višina invalidske pokojnine je načeloma odvisna od več elementov in sicer: od višine pokojninske osnove, vzroka za nastanek invalidnosti, dopolnjene pokojninske dobe, pa tudi dopolnjene starosti zavarovanca na dan nastanka invalidnosti.

Izjemo predstavlja invalidska pokojnina v primeru invalidnosti zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni.

Dolžina dopolnjene pokojninske dobe in starost zavarovanca na dan nastanka invalidnosti pa poleg pokojninske osnove pogojujeta višino odstotka za odmero invalidske pokojnine v primeru invalidnosti zaradi poškodbe izven dela ali bolezni.

Višina odstotka za odmero invalidske pokojnine je v primeru nastanka invalidnosti pred dopolnjenim 63. letom starosti (moški) oziroma 61. letom (ženska) sestavljena iz dveh delov in sicer za:

- dejansko dopolnjeno pokojninsko dobo in
- t. i. prišteto dobo.

Prišteta doba je navidezna doba, ki se prišteje k dejansko dopolnjeni pokojninski dobi! Njena dolžina je odvisna od starosti zavarovanca na dan nastanka invalidnosti.

Zajamčena višina invalidske pokojnine

Z zakonom je zajamčena višina odmere invalidske pokojnine v določenem minimalnem odstotku. V poštev prihaja pri starejših zavarovancih s kratko pokojninsko dobo. Višina predpisanih zajamčenih odstotkov se razlikuje glede na spol in starost zavarovanca na dan nastanka invalidnosti.

Moškemu, ki je postal invalid pred dopolnjenim 63. letom starosti, se invalidska pokojnina odmeri najmanj v višini 45%, ženski, ki je postala invalid pred dopolnjenim 61. letom starosti pa najmanj v višini 48% od pokojninske osnove!

Če je moški postal invalid po dopolnjenem 63. letu starosti, se mu invalidska pokojnina odmeri najmanj v višini 35%, ženski, ki je postala invalid po dopolnitvi 61. leta starosti pa najmanj v višini 38% pokojninske osnove.

(Vir: <http://www.zpiz.si/src/pravice/invalidska07.html>)

c) Vdovska pokojnine

To je razmeroma nova pravica, ki smo jo v Sloveniji uveljavili s pokojninsko reformo iz leta 1999. Prej je jo lahko uveljavljal zakonec po svojem umrlem partnerju v okviru družinske pokojnine. V glavnem jo uveljavljajo starejše osebe – ženske, če same niso bile zaposlene in uživajo ali svojo starostno ali invalidsko pokojnino. Ženska se lahko odloči za pokojnino na podlagi svojega dela ali za vdovsko pokojnino, odvisno katera je zanjo ugodnejša.

Pogoji za pridobitev pokojnine

Za pridobitev pravice do vdovske pokojnine splošni pogoji, ki se nanašajo na umrlega zavarovanca ali uživalca določenih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja in posebni, ki se nanašajo na vdovo oziroma vdovca.

Če je bil umrl zavarovanec, so pogoji na njegovi strani izpolnjeni, če je:

- ✓ dopolnil najmanj pet let zavarovalne dobe ali deset let pokojninske dobe ali
- ✓ izpolnjeval pogoje za pridobitev pravice do starostne ali invalidske pokojnine.

Če pa je bil umrl uživalec pravic, so pogoji na njegovi strani izpolnjeni, če je užival:

- ✓ starostno ali invalidsko pokojnino ali
- ✓ katero od pravic na podlagi invalidnosti.

V primeru, da je smrt zavarovanca nastopila zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, pridobi vdova ali vdovec pravico do vdovske pokojnine ne glede na to, koliko pokojninske dobe je dopolnil umrli.

Pri ugotavljanju pogojev za pridobitev pravice do pokojnine po umrlem, ima enake pravne posledice kot smrt tudi pravnomočna odločba o razglasitvi zavarovanca za pogrešanega.

Dodatni splošni pogoj takrat, ko uveljavlja vdovsko pokojnino razvezani zakonec, se nanaša na preživljanje nekdanjega zakonca. To dejstvo mora izhajati iz sodne odločbe ali sporazuma med nekdanjima zakoncema in mora obstajati vse do zavarovančeve smrti.

Vdova praviloma pridobi pravico do vdovske pokojnine, če je dopolnila predpisano starost in sicer 53 let oziroma 48 let, vendar v tem primeru le, če ob smrti zavarovanca oziroma uživalca pravic ni imela lastnosti zavarovanke oz. ne glede na starost, če je bila ob smrti zavarovanca ali uživalca pravic popolnoma nezmožna za delo ali je to postala v enem letu po njegovi smrti ali ji je po smrti zavarovanca ali uživalca pravic ostal otrok ali več otrok, ki jih je dolžna preživljati. Če postane v tem primeru v času trajanja pravice do vdovske pokojnine popolnoma nezmožna za delo, obdrži pravico do pokojnine, dokler traja takšna nezmožnost.

Vdova pa lahko pridobi pravico do vdovske pokojnine tudi v naslednjih izjemnih primerih:

Če do zavarovančeve smrti še ni dopolnila 53 let starosti, dopolnila pa je 48 let, lahko pridobi pravico do vdovske pokojnine po preteku čakalne dobe, to je, ko dopolni 53 let starosti!

Če vdova, ki ob smrti zavarovanca ali uživalca pravic ni imela lastnosti zavarovanke, še ni dopolnila 48 let starosti, dopolnila pa je 44 let, lahko pridobi pravico do vdovske pokojnine, ko dopolni 48 let starosti.

Če je umrli zavarovanec ob sklenitvi zakonske zveze že dopolnil 58 let starosti, pridobi vdova pravico do vdovske pokojnine le, če je z umrlim zakoncem imela skupnega otroka ali pa če je zakonska zveza trajala najmanj eno leto.

Navedeni pogoj pa se ne upošteva, če je bila zakonska zveza razvezana, preden je umrli zavarovanec dopolnil 58 let starosti in nato ponovno sklenjena po dopolnitvi te starosti.

Vdova, ki se ji je otrok rodil 300 dni po smrti zavarovanca ali uživalca pravic, ima pravico do vdovske pokojnine.

Vdovec praviloma pridobi pravico do vdovske pokojnine, če je dopolnil predpisano starost in sicer 53 let oziroma 48 let, vendar v tem primeru le tedaj, če ob smrti zavarovanke oziroma užívalke pravic ni imel lastnosti zavarovanca oz. ne glede na starost, če je bil ob smrti zavarovanke ali užívalke pravic popolnoma nezmožen za delo ali je to postal v enem letu po njeni smrti ali mu je po smrti zavarovanke ali užívalke pravic ostal otrok ali več otrok, ki jih je dolžan preživljati. Če postane v tem primeru v času trajanja pravice do vdovske pokojnine popolnoma nezmožen za delo, obdrži pravico do pokojnine, dokler traja takšna nezmožnost.

Če je umrla zavarovanka ob sklenitvi zakonske zveze že dopolnila 55 let in 8 mesecev starosti, pridobi vdovec pravico do vdovske pokojnine le, če je imel z umrlim zakoncem skupnega otroka ali pa če je zakonska zveza trajala nepretrgoma eno leto. Navedeni pogoj pa se ne upošteva, če je bila zakonska zveza razvezana, preden je umrla zavarovanka dopolnila 55 let in 8 mesecev starosti in nato ponovno sklenjena po dopolnitvi te starosti.

Po smrti zavarovanca oziroma užívalca pravic pridobi pravico do vdovske pokojnine po pogojih, določenih za vdovo oziroma vdovca tudi oseba, ki je z njim živela v življenjski skupnosti, ki je po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, če je takšna zveza trajala, zadnja tri leta pred smrtjo ali zadnje leto pred smrtjo, če je z umrlim kadarkoli imela skupnega otroka.

Osnova za odmero vdovske pokojnine

Osnova za odmero vdovske pokojnine je načeloma znesek starostne ali invalidske pokojnine, odvisno od tega, kateri znesek je za vdovo oziroma vdovca ugodnejši. V primeru, da upravičenec uveljavlja invalidsko pokojnino po umrlem zavarovancu, je osnova prav tako starostna ali invalidska pokojnina, do katere bi bil umrli zavarovanec upravičen in sicer, kateri znesek pokojnine je ugodnejši. Višina vdovske pokojnine znaša 70 % osnove za njeno odmero.

Če ima vdova ali vdovec hkrati pravico tudi do svoje starostne ali invalidske pokojnine, se vdovska pokojnina odmeri najmanj v višini osnove za odmero dodatnih pravic.

Pravico do dela vdovske pokojnine lahko uveljavi le tisti vdovec ali vdova, ki ima lastno pokojnino, starostno ali invalidsko. Skladno z zakonom se mu poleg lastne izplačuje še 15 % vdovske pokojnine, ki pa ne more biti večja kot 15 % povprečne pokojnine izplačane v preteklem letu.

Od leta 2005, ko je bila sprejeta zadnja novela pokojninskega zakona, se je krog upravičencev do vdovske pokojnine zelo razširil. In tako bo vse do leta 2009, kot traja prehodno obdobje za uveljavitev te pravice (Vir: <http://www.zpiz.si/src/pravice/vdovska07.html>).

d) Družinska pokojnina

Splošni pogoji za pridobitev te pravice na strani umrlega zavarovanca so enaki kot v primeru, če uveljavljamo pravico do vdovsko pokojnine. Različni so le posebni pogoji in sicer glede na to, kateri družinski člani lahko uveljavljajo pravico do družinske pokojnine. To so ne le otroci, pastorki in vnuki ampak tudi starši ter bratje in sestre.

Starši so upravičeni do družinske pokojnine le pod pogojem, da ih je umrl otrok do svoje smrti preživel in če so ob njegovi smrti dopolnili predpisano starost ali so bili ob njegovi smrti popolnoma nezmožni za delo.

Osnova za odmero družinske pokojnine je enaka kot v primeru vdovske pokojnine.

e) Državna pokojnina

Namenjena je zagotovitvi določene socialne varnosti starejšim osebam. Do te pokojnine je upravičena oseba s stalni prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki nima pravice do pokojnine po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in njeni lastni dohodki ne presegajo premoženjskega cenzusa za pridobitev pravice do varstvenega dodatka, če je dopolnila 65 let starosti in je imela med 15. in 65. letom najmanj 30 let prijavljeno stalno bivališče v Sloveniji ali v državi članici EU (Tominšek, 2006).

1.3.4. Dodatno pokojninsko zavarovanje

Kot smo že omenili, lahko bodoči upokojenci poskrbijo za manjši upad dohodkov po upokojitvi tudi s plačevanjem prispevkov v sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Tako sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji obsega poleg obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja na podlagi medgeneracijske solidarnosti še obvezna in prostovoljna dodatna pokojninska in invalidska zavarovanja (2.

steber) in pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov (3. steber).

Drugi steber je sestavljen in obveznih in prostovoljnih kolektivnih dodatnih zavarovanj, za katera so izdelani pokojninski načrti, ki opredeljujejo vsa razmerja med zavarovanci in izvajalci zavarovanj in v katerega se sredstva vplačujejo pod t.i. davčnim ščitom. Zavarovanja v drugem stebru se v celoti izvajajo po naložbenem načelu (Žnidaršič Kranjc 2000, str. 37-38).

Tretji steber pa predstavljajo individualna prostovoljna dodatna pokojninska zavarovanja zavarovalnic po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Te ponujajo naslednje možnosti: življenjsko zavarovanje, naložbe v vzajemne sklade, naložbene police, rentno zavarovanje in rentno varčevanje, individualno vlaganje v vrednostne papirje ali nepremičnine (Špacapan, 2007).

1.3.5. Zavarovanje za primer brezposelnosti

Z zavarovanjem za primer brezposelnosti se zavarovancem zagotavljajo pravice za čas, ko so brez svoje krivde ali proti svoji volji brez zaposlitve, in pravice v primeru, ko postane njihovo delo nepotrebno. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti določa za nad 50 let starega brezposelnega, ki ima več kot 25 let zavarovanja ugodnosti pri ponovnem vključevanju med brezposelne (25. člen ZZZPB-UPB1). 25. in 26. člen tega zakona določata tudi daljše obdobje prejemanja denarnega nadomestila, za tiste zavarovance, ki so stari nad 50 oz. 55 let ali imajo do izpolnitve pogojev za upokožitev manj kot tri leta in izpolnjujejo določene pogoje v zakonu.

1.3.6. Zdravstveno zavarovanje in zdravstveno varstvo

Pravico do zdravstvenega zavarovanja ima vsak državljan Republike Slovenije pod pogoji, ki jih določa zakon. Zdravstveno zavarovanje je sestavljeno iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki po zakonu vključuje vse prebivalce Republike Slovenije in prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja za doplačila, nad, z zakonom določenim, odstotkom od vrednosti zdravstvenih storitev.

Pogoja za uveljavljanje pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja je prijava v zavarovanje. S prijavo v zavarovanje lahko oseba zavaruje tudi svoje družinske člane. Za upokoјence in njihove družinske člane je prijavo dolžan vložiti Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Prijavo v zavarovanje mora vložiti zavezanec za prijavo na predpisanem obrazcu pri prijavno-odjavni službi območne enote Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Toth, 2006, str. 83).

Zdravstveno zavarovanje je obvezno in prostovoljno. Obseg obveznega zdravstvenega zavarovanja določa ZZZV (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju). Nosilec obveznega zavarovanja po tem zakonu je Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. Prostovoljno zdravstveno zavarovanje izvajajo zavarovalnice.

Obvezno zavarovanje obsega: zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela, zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni. Z obveznim zavarovanjem se zavarovanim osebam zagotavlja plačilo zdravstvenih storitev, nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela, pogrebna in posmrtnina ter povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

Prostovoljno zdravstveno zavarovanje

Prostovoljna zdravstvena zavarovanja krijejo zavarovancem stroške zdravstvenih in z njimi povezanih storitev, oskrbe z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki ter izplačila dogovorjenih denarnih nadomestil v primeru bolezni, poškodbe ali posebnega zdravstvenega stanja. Takšna zavarovanja smejo na območju Republike Slovenije izvajati zavarovalnice, ki izpolnjujejo predpisane pogoje po ZZZV in po zakonu, ki ureja zavarovalništvo. Prostovoljna zdravstvena zavarovanja se uvrščajo v zavarovalno vrsto zdravstveno zavarovanje in zavarovalno skupino premoženjska zavarovanja.

Tipi prostovoljnih zdravstvenih zavarovanj:

- dopolnilno zdravstveno zavarovanje, ki ob uresničevanju pravic do zdravstvenih storitev po postopkih in pogojih, kot so predpisani v obveznem zdravstvenem zavarovanju, krije

razliko med vrednostjo zdravstvenih storitev v skladu s 23. členom tega zakona in deležem te vrednosti, ki ga v skladu z istim členom krije obvezno zdravstveno zavarovanje, oziroma del te razlike, ko se doplačilo nanaša na pravico do zdravil iz seznama medsebojno zamenljivih zdravil in medicinsko-tehničnih pripomočkov,

- nadomestno zdravstveno zavarovanje, ki, največ v obsegu standarda obveznega zdravstvenega zavarovanja, krije stroške zdravstvenih in z njimi povezanih storitev ter oskrbe z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki osebam, ki po predpisih Republike Slovenije ne morejo biti obvezno zavarovane,
- dodatno zdravstveno zavarovanje, ki krije stroške zdravstvenih in z njimi povezanih storitev ter oskrbe z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki in za izplačila denarnih prejemkov, ki niso sestavni del pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, in ni niti dopolnilno niti nadomestno zdravstveno zavarovanje,
- vzporedno zdravstveno zavarovanje, ki krije stroške zdravstvenih in z njimi povezanih storitev ter oskrbe z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki, ki so sicer pravica iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, a jih zavarovanci uveljavljajo po drugačnih postopkih in ob drugih pogojih, kot jih predpisuje obvezno zdravstveno zavarovanje.

Zavarovalec je v prostovoljnih zdravstvenih zavarovanjih fizična ali pravna oseba, ki z zavarovalnico sklene zavarovalno pogodbo. Zavarovanec pa je fizična oseba, katere interes je zavarovan. Kadar zavarovalec in zavarovanec nista ista oseba, mora pogodba o prostovoljnem zdravstvenem zavarovanju vsebovati tudi podpis zavarovanca.

Obvezno zdravstveno zavarovanje

V obveznem zavarovanju imajo po našem zakonu zavarovane osebe dve vrsti pravic: ena vrsta so pravice do zdravstvenih storitev, pravice do zdravil, pravice do medicinskih-tehničnih pripomočkov in druga vrsta pravic so pravice do denarnih prejemkov, kot so nadomestila plač v časučasne nesposobnosti za delo, povračila potnih stroškov, pogrebne in posmrtnine.

Obseg pravic do zdravstvenih storitev je v Sloveniji sorazmerno širok, saj so med pravicami vse tiste zdravstvene storitve, ki so strokovno medicinsko utemeljene in potrebne ob vsakem posamičnem primeru zdravljenja. Omejene so le preventivne storitve. Vse podrobnosti so

zapisane v Pravilih obveznega zdravstvenega zavarovanja iz kjer izhajata tudi dve pomembni opredelitvi in sicer:

1. Zavarovanec ima v bistvu samo dve izvirni pravici: da izbere svojega osebnega zdravnika in da kadarkoli ima zdravstvene težave ali potrebo po zdravstvenih potrebah, zahteva pregled pri tem zdravniku. Se ostale pravice in storitve, ki so zapisane v predpisih, lahko uresničuje le, če je njen izbrani zdravnik ali po njem pooblaščen specialist ugotovil utemeljenost po določenem pregledu, preiskavi ali drugih pravicah.

2. Pravila tudi točno določajo, v katerih primerih jih obvezno zdravstveno zavarovanje ne krije oz. niso pravica iz obveznega zavarovanja:

- pregledi in potrdila, ki jih zavarovana oseba potrebuje za uveljavljanje pravic v pokojninsko-invalidskem zavarovanju, na sodiščih, zavarovalnicah ali v primerih uresničevanja zahtev in pravic na drugih področjih, ki ne sodijo v zdravstveno zavarovanje;
- estetske operacije prirojenih ali pridobljenih nepravilnosti, ki niso pomembni za funkcionalnost čl. telesa;
- storitve alternativne medicine, ki nimajo dovoljenja ministrstva;
- storitve, ki so povezane z streznitvijo ob akutnem alkoholnem opoju;
- neobvezna cepljenja;
- preventivni pregledi opravljeni na zahtevo zavarovane osebe, a po številu in vsebini presegajo obseg, ki je določen s posebnim aktom Ministrstva za zdravje;
- storitve, ki jih oseba opravlja pri zasebnikih, ki nimajo koncesije za opravljanje dejavnosti oz. nimajo sklenjene pogodbe z Zavodom za zdravstveno zavarovanje;
- storitve, opravljene v drugačnem standardu ali po drugačnem postopku, kot je to določeno v Pravilih obveznega zdravstvenega zavarovanja.

Posebno področje predstavljajo pravice do preventivnih pregledov in storitev zgodnjega odkrivanja znakov bolezni ter dejavnikov tveganja. Vse te storitve in preglede zajema poseben akt Ministrstva za zdravje, ki določa tudi vsebino in pogostnost njihovega izvajanja.

Med temi preventivnimi pregledi so za srednjo in starejšo generacijo pomembni pregledi za odkrivanje dejavnikov tveganja za nastanek srčno-žilnih in drugih kroničnih bolezni. Te preglede naj bo opravljali pri moških v starosti med 35 in 65 let in pri ženskah v starosti med 45 in 70 let. Med preventivnim pregledi naj omenimo še patronažne obiske. Te naj bi opravile patronažne sestre npr. dvakrat letno pri starejših osebah starih nad 65 let, ki so osamljeni in socialno ogroženi (Toth, 2006).

V Pravilih obveznega zdravstvenega zavarovanja so natančno opredeljene tudi pravice do zdravil in medicinskih pripomočkov. Zavarovanci so upravičeni do zdravil. Ki so razvrščena na liste (pozitivne, vmesne) in jim jih predpiše njihov osebni zdravnik ali specialist, h kateremu jih je napotil njihov osebni zdravnik.

Spisek medicinskih pripomočkov, ki so pravica iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, je obsežen in vključuje razne pripomočke, ki pomagajo pri rehabilitaciji, nadomestitvi izgubljenih delov telesa in funkcij ali za ohranjanje življenja.

2. PROBLEM

2.1. Pobuda za raziskavo

V času, ko sem iskala temo za pripravo diplomske naloge, so se v časopisih začeli množično pojavljati članki na temo starosti, upokojevanja, varčevanja za starost. Večinoma z nespodbudno napovedjo za naprej. Ko tako na splošno poslušam, dobiš občutek, da je boljše, da se ne nikoli upokojiš, ker se po upokojitvi življenje ustavi, denarja ni, postaneš osamljen in še in še. Po drugi strani pa v okolju, kjer živim, opazujem sosede, znance, ki so upokojeni in se mi zdi, da živijo idilično življenje. Resnica je verjetno kje vmes.

Kot problem diplomske naloge sem si zastavila vprašanje ali se pojavi kakšna razlika v doživetju svojega življenja po upokojitvi, če vzamemo kot merilo čas, ko se je človek upokojil. Ali imajo upokojenci zagotovljene osnovne pogoje glede materialne varnosti, statusa, socialnih stikov. Kako je bilo oditi v pokoj pred več kot 20., 10. leti ali pred kratkim? Je sploh kakšna razlika, če vemo, da se je reforma pokojninskega sistema zgodila šele leta 2000 in da je bilo vmesno obdobje relativno dolgo in še traja. Zanimali so me upokojenci na podeželju.

2.2. Vprašanja

Moja naloga je oris življenja male skupine ljudi iz podeželja po upokojitvi, njihovega razmišljanja o svojem sedanjem življenju in njihovega spomina na čas pred upokojitvijo in tik pred upokojitvijo.

Pripravila sem osem vprašanj, ki so bila enaka za vse intervjuvance:

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)
2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?
3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?
4. Upokojitev – starost: ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače, ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?
6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?
7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?
8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Izvedla sem kvalitativno raziskavo – študijo primera. Pripravila sem strukturiran intervju in odgovore na vprašanja analizirala s postopki kodiranja in pripisovanja pojmov. Raziskava je eksplorativne narave, saj sem iz dobljenih rezultatov analize odgovorov na vprašanja oblikovala sklepov, ki so lahko osnova za nadaljnje raziskovanje.

3.2. Merski instrument in viri podatkov

Kot merski instrument sem uporabila vprašalnik, ki sem ga pripravila na podlagi prebrane literature in konzultacij z mentorico. Vprašalnik obsega 8 vprašanj in je naveden v točki 2.2.

3.3. Populacija in vzorčenje

Uporabila sem priročen vzorec in za izpolnitev vprašalnika prosila ljudi iz bližnje in daljne okolice svojega domačega kraja na podeželju. Za raziskavo sem uporabila izpolnjene vprašalnike petih ljudi, od tega so štiri ženske in en moški. Stari so od 56 do 83 let, ena oseba ima osnovnošolsko, tri poklicno in ena srednješolsko izobrazbo. Dve osebi sta vdovi in tri so poročene. Vsi živijo v lastnih hišah in imajo v posesti nekaj zemlje.

3.4. Zbiranje podatkov

Z anketiranimi sem vzpostavila osebni stik in jih prosila za sodelovanje pri raziskavi. Z vsemi sem izvedla osebne intervjuje, ki so trajali povprečno eno uro. Intervjuje sem snemala z diktafonom, da sem se lahko povsem posvetila intervjuvancu. Intervjuje sem opravila v poletnih mesecih leta 2007.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Podatke sem analizirala v naslednjih korakih:

- a) Prepis odgovorov na vprašanja iz diktafona v računalniško obliko. V celoti jih prilagam v dodatku.
- b) Izbor relevantnih delov besedila

Razčlenila sem odgovore na vprašanja s tem, da sem podčrtala dele izjav, ki so se tikale vprašanja. Tam, kjer je bil odgovor na vprašanje kratek in jedrnat, je bil izbran cel kot relevantni del besedila.

Primer:

Izjava: Zelo sem zadovoljen s svojim zdajšnjim življenjem – najbolj pomemben mi je prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji.

Izbor relevantnih delov: Zelo sem zadovoljen s svojim zdajšnjim življenjem – najbolj pomemben mi je prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji.

Celoten izbor relevantnih delov besedila prilagam v dodatku.

- c) Določitev enot kodiranja in ureditev izjav po kodah

Kot enote kodiranja sem določila vprašanja v intervjuju oziroma dele teh vprašanj. Podobne izjave sem potem združila pod iste kode.

Koda: **Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?**

Pripis izjav:

- najbolj pomembno mi je zdravje
- da so zdravi otroci in vnuki
- da si sam svoj šef, da z možem živiva sama, v svojem gospodinjstvu
- najbolj pomemben mi je prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji
- najbolj pomembno mi je seveda zdravje
- največ mi pomeni prosti čas
- pomembno samo to, da sem zdrava.
- da ne živim sama, čeprav sem vdova
- da sem še samostojna – sama si kuham, perem, še na vrtu kaj naredim

Koda: Varčevanje za čas po upokojitvi

Pripis izjav:

- ni bilo možnosti, bili smo zadolženi, gradili smo hišo, trije majhni otroci
- ni bilo možnosti
- pokojnina sem vedel, da mi je zagotovljena, tako da me ni skrbelo
- nisem niti razmišljala o tem
- ni bilo te navade; za sproti smo imeli dovolj
- to pa res nisem
- takrat nismo o tem razmišljali – vedeli smo, da pokojnina bo

Koda: Kaj vas je skrbelo, ko se je bližala upokojitev?

Pripis izjav:

- strah me je bilo, koliko bom imela penzije
- strah me je bilo, kako bo, ko bom s taščo cele dneve skupaj doma
- še bi delala, če bi bila zdrava
- da sem bila dve leti »na čakanju«, tisto obdobje res ni bilo lepo
- šel sem invalidsko v pokoj in še eno leto je trajalo, da sem se rešil bremena službe in dolgov

Koda: Ste se veselili, ko se je bližala upokojitev?

Pripis izjav:

- moje podjetje v fazi stečaja, opravka sem imel s tožbami
- bil sem bolan, začetek ni bil prav nič vzpodbuden
- sem jo komaj čakala, ker sem bila bolna
- nič me ni bilo strah – ne vem, mogoče sem ena redkih, ki se je res veselila tega.
- komaj sem jo čakala, zelo rada sem bila doma

Koda: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Pripis izjav:

- stare ne – bolj sem bila bolna
- ker so me dali na čakanje, sem se pa počutila kot, da sem odveč, kot da nič več nič ne znam delat
- nisem se počutil starega, ampak bil sem bolan in izčrpa, ne predstavljam pa si, da bi mogel recimo delati do 60. leta – mogoče, če bi bil zdrav, bi drugače razmišljal, dvomim, da so zdajšnji 55-60. letniki kaj bolj »mladi«
- niti ne, ker se še zdaj ne
- sploh ne; čeprav sem bila utrujena
- nisem se počutila stare, ponudili so mi, da lahko grem, če želim in sem šla

Koda: Reakcija okolice

Pripis izjav:

- ljudje so rekli, blagor ti
- zdravniki pa so bili čisto v redu
- hči preko zvez uredila stik z najboljšimi zdravniki
- ne, rekli so blagor ti; zdaj imaš 24 ur dan časa
- nisem imel slabih izkušenj
- marsikdo sploh še ne ve, da sem že upokojena
- nič kaj takega nisem občutila ali slišala kakšne slabe pripombe
- mogoče je samo kdo kdaj rekel, da mi zavida

- tudi z zdravniki in drugim osebjem imam dobre izkušnje; mogoče zato, ker sem hodila za noge kar privat, da sem bila hitreje na vrsti

Koda: Priprava na upokojitev

Pripis izjav:

- nisem imela časa se pripravljati; so nas porinili v čakanje
- nič se nisem pripravljala – takrat so bili drugi časi in pokojnine so nas čakale
- sem se kar prepustila – v bistvu sem bila dve leti na čakanju, da sem bila dovolj stara za v pokoj
- ne popolnoma nič, živim od danes do jutri, dam maksimalno od sebe vsak dan posebej
- nič, jaz sem zelo flegma človek, ni me skrbelo za materialno varnost, mož je imel doma obrt

Koda: Kaj bi storili drugače, če bi šli še enkrat skozi svoje življenje?

Pripis izjav:

- večkrat bi šla k svoji mami, pa bolj ambiciozna bi morala biti
- gospodinjstvo bi imela zase – več bi lahko prišparala
- popoldne bi še kaj delala
- mogoče se ne bi tako predajal podjetju in bi bolj skrbel za zdravje
- ne spomnim se ničesar kar bi spremenila ali da bi mi bilo za kaj žal
- kakšen dinar bi recimo bilo dobro, da bi privarčevala

Koda: Drugi viri prihodkov poleg pokojnine

Pripis izjav:

- ne, samo pokojnino
- doma pridelava z možem, praktično vse kar potrebujeva, pa še za otroke je
- nekaj malega imam privarčevanega za res hude čase
- eno malo njivo in par sadnih dreves in mož ima malo boljšo pokojnino
- samo od pokojnine
- še sin živi z mano in kar precej prispeva za stroške hiše

Koda: Priprava na pokoj - nasveti mlajšim generacijam

Pripis izjav:

- šparajo naj, ko imajo kaj več denarja
- naj ne delajo cele dneve in samo za službo; na koncu ti ostane samo družina in prijatelji
- denar ni vse
- čim več naj varčujejo, če bodo starost dočakali, da bodo imeli kaj koristiti
- naj ne razmišljajo samo o materialnih stvareh; meni je včasih žal, ker nisem obdržal stikov s prijatelji iz šolskih let
- naj se ne razdajajo samo službi in naj ne kopičijo materialnih stvari – ko si upokojen sploh ne rabiš velik
- pa skrb zase, za zdravje, za ravnovesje – to je tudi pomembno
- Upokojen ne pomeni, da si star in stran od vseh – ne jokat
- varčevati morajo tako in tako, ni pa vse samo delo
- pa skrbeti za svoje zdravje
- tudi z manj denarja se da lepo in kvalitetno živeti

- naj pazijo na svoje zdravje, tudi na dušo, ne samo telo
- lažje biti upokojenec na vasi; veliko lahko pridelam doma, če si pri močeh; med sosedi je ponavadi še vedno dober odnos; bolj mir je

d) Pripisovanje pojmov

Izjavam znotraj določene kode sem določila ustrezne pojme.

Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?

najbolj pomembno mi je zdravje	zdravje
da so zdravi otroci in vnuki	zdravje
da si sam svoj šef, da z možem živiva sama,	samostojnost, neodvisnost
v svojem gospodinjstvu	
prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji	prosti čas
najbolj pomembno mi je seveda zdravje	zdravje
največ mi pomeni prosti čas	prosti čas
pomembno je samo to, da sem zdrava	zdravje
da ne živim sama, čeprav sem vdova	ni osamljena
da sem še samostojna – sama si kuham,	
perem, še na vrtu kaj naredim	samostojnost, neodvisnost

Varčevanje za čas po upokojitvi

ni bilo možnosti, bili smo zadolženi, gradili smo hišo, trije majhni otroci	ni možnosti za varčevanje, dolгови
ni bilo možnosti	ni bilo možnosti
vedel sem, da mi je pokojnina zagotovljena, tako da me ni skrbelo	pokojnina zagotovljena, ni varčeval/a
nisem niti razmišljala o tem	ni varčeval/a
ni bilo te navade	ni varčeval/a
za sproti smo imeli dovolj	ni varčeval/a
nismo o tem razmišljali – vedeli smo, da pokojnina bo	pokojnina zagotovljena, ni varčeval/a

Kaj vas je skrbelo, ko se je bližala upokojitev?

strah me je bilo, koliko bom imela penzije	materialna varnost
strah me je bilo, kako bo, ko bom s taščo cele dneve skupaj doma	odnos s taščo
še bi delala, če bi bila zdrava	želja po zaposlitvi
bila sem dve leti »na čakanju«	materialna varnost
šel sem invalidsko v pokoj in še eno leto je trajalo, da sem se rešil bremena službe in dolgov	breme dolgov in odnosov v službi

Ste se veselili, ko se je bližala upokojitev?

moje podjetje v fazi stečaja, opravka sem imel s tožbami, bil sem bolan
sem jo komaj čakala, ker sem bila bolna
nič me ni bilo strah – ne vem, mogoče sem ena redkih, ki se je res veselila tega
komaj sem jo čakala, zelo rada sem bila doma

nestrpno čakanje

nestrpno čakanje

nestrpno čakanje

nestrpno čakanje

Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

stare ne – bolj sem bila bolna
ker so me dali na čakanje sem se pa počutila kot da sem odveč, kot da nič več nič ne znam delat
nisem se počutil starega, ampak bil sem bolan in izčrpan
dvomim, da so zdajšnji 55-60. letniki kaj bolj »mladi«
niti ne, ker se še zdaj ne.
sploh ne, čeprav sem bila utrujena
nisem se počutila stare, ponudili so mi, da lahko grem, če želim in sem šla

bolezen

občutki odvečnosti

občutki nesposobnosti

bolezen, izčrpanost

razmišljanje o mlajši generaciji

ni občutkov, da je star/a

ni se počutil/a starega/e, utrujenost

ni se počutil/a starega/e

Reakcija okolice

ljudje so rekli, blagor ti
zdravniki pa so bili čisto v redu (hči preko zvez uredila stik z najboljšimi zdravniki)
ne, rekli so blagor ti, zdaj imaš 24 ur dan časa
nisem imel slabih izkušenj
marsikdo sploh še ne ve, da sem že upokojena
nič kaj takega nisem občutila ali slišala kakšne slabe pripombe
mogoče je samo kdo kdaj rekel, da mi zavida z zdravniki in drugim osebjem imam dobre izkušnje (mogoče zato, ker sem hodila kar privat, da sem bila hitreje na vrsti)

pozitiven odziv okolice

dobre izkušnje z zdravniki

pozitiven odziv okolice

pozitiven odziv okolice

pozitiven odziv okolice

pozitiven odziv okolice

zavidanje

dobre izkušnje z zdravniki

Priprava na upokojitev

nisem imela časa se pripravljati; so nas porinili v čakanje
nič se nisem pripravljala – takrat so bili drugi časi
sem se kar prepustila – v bistvu sem bila dve

ni priprave na upokojitev

ni priprave na upokojitev

prepustitev situaciji

leti na čakanju, da sem bila dovolj stara za v pokoj
ne popolnoma nič, živim od danes do jutri, dam maksimalno od sebe vsak dan posebej nič, jaz sem zelo flegma človek; ni me skrbelo za materialno varnost, mož je imel doma obrt

ni priprave na upokojitev
prepustitev situaciji
ni priprave na upokojitev

ni priprave na upokojitev

Kaj bi storili drugače, če bi šli še enkrat skozi svoje življenje?

večkrat bi šla k svoji mami, pa bolj ambiciozna bi morala biti
gospodinjstvo bi imela zase – več bi lahko prišparala
popoldne bi še kaj delala
mogoče se ne bi tako predajal podjetju in bi bolj skrbel za zdravje
ne spomnim se ničesar, kar bi spremenila ali da bi mi bilo za kaj žal
kakšen dinar bi recimo bilo dobro, da bi privarčevala

pogostejši stiki z mamo
ambicioznost
lastno gospodinjstvo, varčevanje

popoldansko delo

skrb za zdravje, ravnoesje
ni obžalovanja

varčevanje

Drugi viri prihodkov poleg pokojnine

Ne, samo pokojnino
doma pridelava z možem, praktično vse kar potrebujeva, pa še za otroke je
nekaj malega imam privarčevanega za res hude čase
eno malo njivo in par sadnih dreves in mož ima malo boljšo pokojnino
samo od pokojnine
še sin živi z mano in kar precej prispeva za stroške hiše
doma imamo kokoši, vrt, njivo

Pokojnina

lastna pridelava hrane

privarčevani denar

lastna pridelava hrane
pokojnina

skupno gospodinjstvo s sorodnikom
lastna pridelava hrane

Priprava na pokoj - nasveti mlajšim generacijam

šparajo naj, ko imajo kaj več denarja
naj ne delajo cele dneve in samo za službo
na koncu ti ostane samo družina in prijatelji
denar ni vse
čim več naj varčujejo, če bodo starost dočakali, da bodo imeli kaj koristiti
naj ne razmišljajo samo o materialnih stvareh, meni je včasih žal, ker nisem obdržal stikov s prijatelji iz šolskih let
naj se ne razdajajo samo službi in naj ne

varčevanje
ravnoesje
ravnoesje
denar ni vse

varčevanje

ravnoesje

kopičijo materialnih stvari – ko si upokojen	
sploh ne rabiš veliko	ravnovesje
pa skrb zase, za zdravje, za ravnovesje – to je	
tudi pomembno	ravnovesje
upokojen ne pomeni, da si star in stran od	
vseh – ne jokat	pozitiven odnos
varčevati morajo tako in tako,	varčevanje,
ni pa vse samo delo	ravnovesje
pa skrbeti za svoje zdravje	skrb za zdravje
tudi z manj denarja se da lepo in kvalitetno	ravnovesje
živet	
naj pazijo na svoje zdravje, tudi na dušo, ne	skrb za zdravje
samo telo	

e) Ureditev pojmov

Pojme sem uredila tako, da sem izbranim pojmom pripisala vse izjave in dele izjav, ki so se nanašale nanj.

Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?

Pojem: zdravje

Pripis ustreznih izjav: najbolj pomembno mi je zdravje
da so zdravi otroci in vnuki
najbolj pomembno mi je seveda zdravje
pomembno je samo to, da sem zdrava

Pojem: samostojnost, neodvisnost

Pripis ustreznih izjav: da si sam svoj šef, da z možem živiva sama, v svojem gospodinjstvu
da sem še samostojna – sama si kuham, perem, še na vrtu kaj naredim

Pojem: prosti čas

Pripis ustreznih izjav: prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji
največ mi pomeni prosti čas

Pojem: ni osamljen/a

Pripis ustrezne izjave: da ne živim sama, čeprav sem vdova

Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Pojem: bolezen, utrujenost

Pripis ustreznih izjav: nisem se počutil starega, ampak bil sem bolan in izčrpan
stare ne – bolj sem bila bolna
sploh ne, čeprav sem bila utrujena

Pojem: občutki odvečnosti, nesposobnosti

Pripis ustreznih izjav: ker so me dali na čakanje, sem se počutila, kot da sem odveč,
kot da nič več nič ne znam delat

Pojem: ni se počutil/a starega/e

Pripis ustreznih izjav: niti ne, ker se še zdaj ne.
nisem se počutila stare, ponudili so mi, da lahko grem, če želim in sem
šla

Varčevanje za čas po upokojitvi

Pojem: ni možnosti za varčevanje, dolgovi

Pripis ustreznih izjav: ni bilo možnosti, bili smo zadolženi, gradili smo hišo, trije majhni
otroci
ni bilo možnosti

Pojem: pokojnina zagotovljena, ni varčeval/a

Pripis ustreznih izjav: vedel sem, da mi je pokojnina zagotovljena, tako da me ni skrbelo
nismo o tem razmišljali – vedeli smo, da pokojnina bo
nisem niti razmišljala o tem
ni bilo te navade
za sproti smo imeli dovolj

Kaj vas je skrbelo, ko se je bližala upokojitev?

Pojem: materialna varnost

Pripis ustreznih izjav: strah me je bilo, koliko bom imela penzije
bila sem dve leti »na čakanju«

Pojem: odnos s taščo

Pripis ustreznih izjav: strah me je bilo, kako bo, ko bom s taščo cele dneve skupaj doma

Pojem: breme dolgov in odnosov v službi

Pripis ustrezne izjave: šel sem invalidsko v pokoj in še eno leto je trajalo, da sem se rešil
bremena službe in dolgov

Ste se veselili, ko se je bližala upokojitev?

Pojem: nestrpno čakanje

Pripis ustreznih izjav: sem jo komaj čakala, ker sem bila bolna
nič me ni bilo strah – mogoče sem ena redkih, ki se je res veselila tega
komaj sem jo čakala, zelo rada sem bila doma
moje podjetje v fazi stečaja, opravka sem imel s tožbami, bil sem bolan

Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Pojem: bolezen, izčrpanost

Pripis ustreznih izjav: stare ne – bolj sem bila bolna
nisem se počutil starega, ampak bil sem bolan in izčrpan

Pojem: občutki odvečnosti, občutki nesposobnosti

Pripis ustrezne izjave: ker so me dali na čakanje sem se pa počutila, kot da sem odveč, kot da
nič več nič ne znam delati

Pojem: ni občutkov, da je star/a

Pripis ustreznih izjav: niti ne, ker se še zdaj ne.
sploh ne, čeprav sem bila utrujena
nisem se počutila stare, ponudili so mi, da lahko grem, če želim in sem
šla

Reakcija okolice

Pojem: zavidanje

Pripis ustrezne izjave: mogoče je samo kdo kdaj rekel, da mi zavida

Pojem: pozitiven odziv okolice

Pripis ustreznih izjav: ljudje so rekli, blagor ti
ne, rekli so blagor ti, zdaj imaš 24 ur dan časa
nič kaj takega nisem občutila ali slišala kakšne slabe pripombe
nisem imel slabih izkušenj
marsikdo sploh še ne ve, da sem že upokojena

Pojem: dobre izkušnje z zdravniki

Pripis ustreznih izjav: zdravniki pa so bili čisto v redu (hči preko zvez uredila stik z najboljšimi zdravniki)
z zdravniki in drugim osebjem imam dobre izkušnje (mogoče zato, ker sem hodila kar privat, da sem bila hitreje na vrsti)

Priprava na upokožitev

Pojem: ni priprave na upokožitev

Pripis ustreznih izjav: nisem imela časa se pripravljati; so nas porinili v čakanje
nič se nisem pripravljala – takrat so bili drugi časi
nič, jaz sem zelo flegma človek; ni me skrbelo za materialno varnost, mož je imel doma obrt

Pojem: prepustitev situaciji

Pripis ustreznih izjav: sem se kar prepustila – v bistvu sem bila dve leti na čakanju, da sem bila dovolj stara za v pokoj
ne popolnoma nič, živim od danes do jutri, dam maksimalno od sebe vsak dan posebej

Kaj bi storili drugače, če bi šli še enkrat skozi svoje življenje?

Pojem: pogostejši stiki z mamo

Pripis ustrezne izjave: večkrat bi šla k svoji mami,

Pojem: ambicioznost

Pripis ustrezne izjave: pa bolj ambiciozna bi morala biti

Pojem: varčevanje

Pripis ustreznih izjav: gospodinjstvo bi imela zase – več bi lahko prišparala
kakšen dinar bi recimo bilo dobro, da bi privarčevala

Pojem: popoldansko delo

Pripis ustrezne izjave: popoldne bi še kaj delala

Pojem: skrb za zdravje, ravnovesje

Pripis ustrezne izjave: mogoče se ne bi tako predajal podjetju in bi bolj skrbel za zdravje

Pojem: brez obžalovanja

Pripis ustrezne izjave: ne spomnim se ničesar, kar bi spremenila ali da bi mi bilo za kaj žal

Drugi viri prihodkov poleg pokojnine

Pojem: pokojnina

Pripis ustreznih izjav: ne, samo pokojnina
Samo od pokojnine
in mož ima malo boljšo pokojnino

Pojem: lastna pridelava hrane

Pripis ustreznih izjav: doma pridelava z možem, praktično vse kar rabiva, pa še za otroke je
imamo eno malo njivo in nekaj sadnih dreves
doma imamo kokoši, vrt, njivo

Pojem: privarčevani denar

Pripis ustrezne izjave: nekaj malega imam privarčevanega za res hude čase

Pojem: skupno gospodinjstvo s sorodnikom

Pripis ustrezne izjave: še sin živi z mano in kar precej prispeva za stroške hiše

Priprava na pokoj - nasveti mlajšim generacijam

Pojem: varčevanje

Pripis ustreznih izjav: šparajo naj, ko imajo kaj več denarja
Čim več naj varčujejo, če bodo starost dočakali, da bodo imeli kaj
koristiti
varčevati morajo tako in tako

Pojem: ravnovesje (med delom in ostalimi področji življenja)

Pripis ustreznih izjav: naj ne delajo cele dneve in samo za službo
na koncu ti ostane samo družina in prijatelji
naj ne razmišljajo samo o materialnih stvareh, meni je včasih žal, ker
nisem obdržal stikov s prijatelji iz šolskih let
pa skrb zase, za zdravje, za ravnovesje – to je tudi pomembno

Pojem: skrb za zdravje

Pripis ustreznih izjav: naj pazijo na svoje zdravje, tudi na dušo, ne samo telo
pa skrbeti za svoje zdravje

Pojem: pozitiven odnos

Pripis ustrezne izjave: upokojen ne pomeni, da si star in stran od vseh – ne jokati

4. REZULTATI

Anketirancem v raziskavi je najbolj pomembno zdravje, njihovo ter nato še zdravje ožje družine. Pomembna jim je tudi samostojnost, neodvisnost, se pravi, da lahko sami skrbijo zase in niso odvisni od pomoči drugim, hkrati pa, da niso osamljeni. Dva od anketirancev sta na prvo mesto postavila prosti čas, ki ga lahko oblikujeta po svoji meri.

Nihče od anketirancev pred upokojitvijo ni varčeval za starost, ker o tem enostavno niso razmišljali oz. jim ni bilo potrebno varčevati, saj so imeli pokojnine zagotovljene. Za varčevanje za starost niso imeli niti možnosti, ker so imeli nizke dohodke, ki so zadostovali za pokritje nujnih življenjskih stroškov. Večino od njih je celo aktivno delovno življenje odplačevala posojila, ki so jih najemali za izgradnjo hiše ali za prebroditev finančnih stisk.

Dve upokojenki sta pred upokojitvi bili na t. i. »čakanju«, imeli sta zelo nizke prihodke, le-te pa je državni sistem pomoči še dodatno obdavčil z dohodnino, zato ju je bilo zelo strah, za koliko se jima bo zmanjšal mesečni dohodek, ko se bosta upokojili. Anketiranko, ki je živela v skupnem gospodinjstvu s taščo je bilo strah, kako bo z odnosi v družini.

Vsi anketiranci pa so klub strahovom nestrpno čakali, da se upokojijo – tukaj so vzroki različni – bolezen, veselje biti doma, težave v službi.

Nihče od anketirancev se ni počutil starega, ko je odhajal v pokoj, vsi pa omenjajo utrujenost, izčrpanost in tudi bolezen. Ena od upokojenk pa se je počutila odveč, nesposobna delati (pred upokojitvijo brezposelna).

Nihče od anketiranih nima slabih izkušenj z ljudmi iz svojega okolja zaradi upokojitve. Razen običajnih izjav »blagor ti« ali »zdaj imaš pa 24 ur časa« niso imeli občutka, da bi jih drugače obravnavali. Tudi pri koriščenju zdravstvenih storitev niso dobili občutka, da jih obravnavajo na drugačen način.

Nihče od upokojencev se na upokojitev ni posebno pripravljal in so se enostavno prepustili toku. Nihče od njih tudi ni razmišljal, da se ne bi upokojil, ko je bil dovolj star za to.

Drugih virov prihodkov razen pokojnine anketiranci nimajo. Živijo pa vsi v hišah in imajo poleg njih vrt ali celo njivo in večino hrane pridelajo doma. Dve od upokojenk živita skupaj s sorodniki, kar jima zmanjša življenjske stroške, en upokojenec pa ima celo privarčevanega nekaj denarja, kot pravi, za hude čase.

Vsi anketiranci mislijo, da je sedanjim generacijam v nekaterih pogledih težje kot je bilo njim samim, predvsem s stališča upokojevanja. Glavni nasvet, ki ga anketirani upokojenci dajejo mlajšim generacijam je, naj le-te poskrbijo za zdravo ravnoesje med delom in ostalimi področji življenja, naj skrbijo za svoje zdravje, ohranjajo pozitiven odnos do življenja in varčujejo kolikor se da. Hkrati jih opozarjajo, da kopičenje materialnih stvari ni glavni smisel človekovega življenja, da denar ni zagotovilo za uspešno, polno in srečno življenje.

5. RAZPRAVA

Rezultati, ki so se pokazali skozi analizo vprašalnikov, so bili na nek način predvidljivi. Pa vendar sem pričakovala, da bodo anketiranci na prvo mesto po pomembnosti postavili materialno varnost. Pa niso. Na prvo mesto so postavili zdravje, neodvisnost in samostojnost, potem odnose v družini in kot visoko vrednoto tudi prosti čas.

Ne smemo seveda pozabiti, da so vsi anketiranci materialno dokaj dobro preskrbljeni. Imajo pokojnino, živijo v lastnih hišah na podeželju, kjer si lahko večino hrane pridelajo doma. Razen nekaterih starostnih tegob (revmatizem, slabovidnost, kronična obolenja) so večinoma kar zdravi in se dobro počutijo, živijo na podeželju, kjer je življenje zaenkrat še mirno, vsak dan so na svežem zraku, so fizično aktivni, imajo dobre družinske in sosedske odnose. Torej, večino potreb, ki jih strokovnjaki omenjajo kot glavne v tretjem življenjskem obdobju, imajo zagotovljenih.

Upokojenci, ki sem jih anketirala so bili rojeni ali v vojnih časih ali kmalu po vojni, rodili so se v pretežno kmečkih družinah z veliko otroki in so že od mladih let navajeni na skromno življenje. Tudi v svojem aktivnem delovnem življenju so živeli skromno, hiše so si gradili počasi (do 15 let), kolikor so jim dopuščali sprotni dohodki. Nekaterim se je standard po upokojitvi še celo izboljšal, ker so imeli plačo nižjo od pokojnine, otroci postali samostojni ali pa živijo z njimi in so udeleženi pri plačilu življenjskih stroškov.

Večje razlike med upokojenci, ki so se upokojili pred reformo pokojninskega sistema in po njej ni, ker prehodno obdobje še traja in so se vsi upokojili še »po starem«, nekateri so se upokojili predčasno (ukrepi države, da bi preprečila socialne in ekonomske posledice naraščajoče brezposelnosti). Razlika je v tem, da je anketirance, ki so se upokojili po reformi, skrbelo ali bodo morali delati dlje ali se bodo lahko upokojili po »starih« pogojih. Nihče od anketirancev ni želel delati dlje, kot je bilo potrebno.

Upokojenci, ki sem jih anketirala, pripadajo generacijam, ki jih je v zadnjih aktivnih letih dela, spremljalo kar nekaj sprememb, na katere niso bili pripravljeni. Menjava družbene ureditve - iz socializma v kapitalizem, razvoj informacijskih in telekomunikacijskih tehnologij, globalizacija trga blaga in storitev, ki je zmanjšala gotovost redne zaposlitve in

prejemanja plačila za delo. Vzpostavil se je konkurenčni trg delovne sile in z njim tudi potreba po stalnem strokovnem izpopolnjevanju na vseh nivojih dela – strokovna znanja, tuji jeziki, uporaba novih tehnologij.

Od tod verjetno ta izčrpanost in utrujenost ter bolezni, ki so anketirance pestile nekaj let pred upokojitvijo in zaradi česar so težko čakali na upokojitev.

Anketiranci v svojih aktivnih delovnih letih niso varčevali za svojo starost, ker o tem takrat nihče ni niti razmišljal. Pokojnine so bile zagotovljene, delež aktivnih prebivalcev na enega upokojenca zadovoljiv. Šele zadnjih 15 let se aktivno govori o tem, da se pokojninska blagajna prazni, postala so popularna razna dodatna zavarovanja, vlaganja v razne sklade. Zato tudi anketiranci svetujejo mlajšim, da čim več varčujejo, da se jim življenjski standard po upokojitvi ne bo poslabšal. Prepričani pa so, da se bo položaj upokojencev precej poslabšal. Še posebej težko bo delavcem z nižjo izobrazbo, ki imajo že tako nizke dohodke in komaj živijo iz dneva v dan, ne da bi še zmogli še kaj varčevati.

Problem pa ni samo v nižjih dohodkih in s tem grožnji, da bo v prihodnosti veliko število upokojencev živelo na pragu revščine.

Anketiranci opozarjajo mlajše generacije, da naj poskrbijo za zdravo ravnovesje med delom in ostalimi področji življenja, naj skrbijo za svoje zdravje, ohranjajo pozitiven odnos do življenja in naj se zavedajo, da kopičenje materialnih stvari in pehanje za denarjem ne prinese sreče, po kateri hrepeni sleherni človek.

Človek mora ohranjati in skrbeti za pozitivne odnose v družini, za ohranjanje stikov z ljudmi iz ožje in širše okolice – drugače povedano – skrbeti mora za ohranjanje svoje socialne mreže, ki mu bo po upokojitvi in kasneje v starosti in ob morebitni onemoglosti v veliko pomoč. Veliko starih ljudi je glede na raziskave osamljenih in ob bolezni oz. kasneje obnemoglosti nimajo nikogar, ki bi jim pomagal, zato si morajo pomoč poiskati v institucijah, npr. domovih upokojencev, ki pa imajo za večino ljudi v našem okolju še vedno negativno konotacijo.

Kar se stikov z drugimi ljudmi tiče, imajo upokojenci na podeželju, predvsem tistih, ki živijo v manjših krajih, veliko prednost pred upokojenci v večjih mestih. Veliko upokojencev živi skupaj z otroci oz. samostojno, a v istem kraju, sosedska pomoč je tu še vedno močno razvita,

ljudje so si bližje, čeprav se tudi v podeželskih mestih, kjer narašča gradnja blokovskih naselij, že pojavljajo podobni problemi kot v večjih mestih, predvsem kar se tiče odtujenosti ljudi in osamljenosti starejših oseb, predvsem, če le-te živijo brez podpore ožje in širše družine.

Anketiranci v moji raziskavi so tudi mnenja, da je njim lažje kot upokojencem v mestih. V materialnem smislu in v smislu stikov z ljudmi nasploh. Menijo, da živijo bolj zdravo, kot njihovi vrstniki v mestu, ceneje, ker si lahko večino hrane pridelajo doma in s tem tudi bolj aktivno, saj večino čas preživijo na svojih njivah in vrtovih.

Moja raziskava je oris razmišljanja male skupine ljudi o svoji poti do upokojitve, oris njim pomembnih potreb, ki jih imajo večinoma zadovoljene. Vzorec populacije je majhen, zanimivo bi bilo še raziskati, kako doživljajo upokojitev upokojenci z višjo izobrazbo, ki so imeli boljše plače, bili v delovno aktivnem času bolj materialno preskrbljeni in podobno.

6. SKLEPI

Z analizo odgovorov na vprašanja sem ugotovila, naslednje:

- da je upokojencem na podeželju v prvi vrsti najbolj pomembno zdravje, nato, da so neodvisni, samostojni in ne potrebujejo tuje pomoči ter prosti čas, ki ga lahko oblikujejo po svoji volji;
- da nihče od anketiranih ni varčeval za obdobje po upokojitvi in za starost;
- da so anketirani nestrpno čakali na upokojitev;
- nihče od anketirancev se ob upokojitvi ni počutil starega, počutili pa so se utrujene, izčrpane, nekateri so bili bolni;
- anketirancem se zaradi upokojitve niso poslabšali odnosi z okolico, ne čutijo se odveč in menijo, da jih ljudje spoštujejo, prav tako imajo dobre izkušnje z zdravniki;
- nihče od upokojencev se na svojo upokojitev ali starost ni posebej pripravljajl;
- anketirani živijo od pokojnine, drugih finančnih virov nimajo; vsi se ukvarjajo s pridelovanjem hrane za lastne potrebe; nekateri živijo skupaj z mlajšo generacijo in si z njo delijo življenjske stroške;
- vsi anketirani menijo, da bo mlajšim generacijam, ob upokojitvi težje; pričakujejo, da marsikdo upokojitve ne bo doživel - zaradi višanja starosti, pri kateri se bo človek lahko upokojil in povečevanja delovne dobe ter čedalje bolj stresnega delovnega ritma in življenja nasploh;
- upokojenci mlajši generaciji svetujejo naj predvsem poskrbijo za zdravo ravnoesje med delom in ostalimi področji svojega življenja, naj skrbijo za svojo psihofizično kondicijo in za dobre odnose z družino – ožjo in širšo, prijatelji in dobre medsosedske odnose.

7. PREDLOGI

1. Država naj poskrbi za sistematično informiranje aktivnega prebivalstva o tem, kako pomembno je dodatno pokojninsko zavarovanje in ostale oblike varčevanja za varno starost. Poleg osveščanja bi morala biti glavna naloga države poskrbeti predvsem za pravilne informacije o raznih vlaganjih in varčevanju ter nuditi brezplačno pomoč v zvezi z varčevanjem za starost za vse državljane.

Posebno skrb bi morala država nameniti tistim slojem prebivalstva, ki že v svoji aktivni dobi živijo na robu revščine in ne morejo še dodatno varčevati za bolj varno starost.

2. Država mora, poleg domov upokojencev, zelo hitro vzpostaviti še drugačne oblike pomoči starostnikom in to na tak način, da bodo jih koristili vsi starostniki pomoči potrebni, ne samo tisti, ki si to lahko privoščijo. Nekaj se v tej smeri v Sloveniji že dogaja, vendar preveč stihijsko in brez jasne strategije in načrta.

3. Država bi morala bolj upoštevati ugotovitve in predloge stroke, predvsem na področju socialnega dela, ki se vsakodnevno srečuje s problemi tako ekonomsko aktivnega dela prebivalstva kot tudi že upokojencev in starih ljudi.

8. UPORABLJENA LITERATURA

Accetto, Bojan. 1987. Starost in staranje. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bonvissuto, Kimberly. 2007. Calculating Your Future. Cleveland: Crain's Cleveland Business (<http://crainscleveland.com>).

Creagan, T. Edward. 2001. Klinika Mayo o zdravem staranju. Ljubljana: Educy.

Cvahte, Bojana. 2006. Uresničevanje človekovih pravic starejših v Sloveniji. V: Pravice in soodgovornost življenja v starosti. Ured.: Pavliha, Milan. Velenje: Tecum. Str. 25-42.

Gobec, V. (1997/224). Upokojevanje po evropsko. Ljubljana: Delo. (str. 42).

Hojnik-Zupanc, Ida. 1997. *Priprava na upokojitev in starost* V: Hojnik-Zupanc, Ida (ured.). Dodajmo življenje letom. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.

Hrovatin, Marta; Koželj-Levičnik; Irena; Žiberna, Angelca – Uredniški odbor, 2001. Skupaj lahko naredimo več za kakovost življenja starejših. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije.

Kavar Vidmar, Andreja. 2005. Brezposelnost in upokojitev. Socialno delo 45, 1-2. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kristančič, Azra. 2005. Nova podoba staranja – siva revolucija. Ljubljana: združenje svetovalnih delavcev Slovenije.

Ličer, N., (1994). Star človek in družina, Upokojenec in družina. Brdo pri Kranju: Gerontološko društvo Slovenije. (str. 48).

Lukas, Elisabeth. 2002. Vse se uglesi in izpolni, Vprašanja o smislu, ki si jih zastavljamo na starost, Celje: Mohorjeva družba

Mesec, Blaž. 1998. Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mikuljan, Metoda. 1995. Priprava ljudi na starost z vidika socialnega dela. Socialno delo 34, 1: 45-52.

Miller Rubin, Bonnie. 2006. More working find they can't afford to retire. Chicago: Chicago Tribune, Apr. 23, 2006.

Milošević Arnold, Vida. 2003. Socialno delo s starimi ljudmi (izbrani članki in referati) Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

Milošević Arnold, Vida. Postrak, Milko. 2003. Uvod v socialno delo. Ljubljana: Študentska založba.

Novak, Mojca. 1999. Starost – element družbene marginalizacije. V: Mandič, Srna (ur.). 1999. Kakovost življenja stanja in spremembe. Ljubljana: Znanstvena knjižica, Fakulteta za družbene vede. str. 125-144.

Pečjak, Vid. 1998. Psihologija tretjega življenjskega obdobja. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Pečjak, Vid. 2007. Psihologija staranja. Bled: samozaložba.

Ramovš, Jože. 2003. Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Reville, William. 2007. Ageing populations have major consequences for all humankind. Dublin: Irish Times, Nov. 08.

Stanovnik, Tine. Kump, Nataša. 2005. Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za ekonomska Raziskovanja.

Stoppard, Miriam. 1991. Življenje po petdesetem. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Strateški razvojni program organizirane skrbi za starejše. 1999. Ljubljana: Skupnost socialnih zavodov Slovenije.

Statistični letopis 2006. 2006. Ljubljana: Statistični urad RS.

Špacapan, Barbara. 2007. Nujna prihodnost. V: Srečko Pirtovšek (ured.), Kapital, letnik XVI, štev. 412.

Tominšek, Anka. 2006. Pravica do socialne varnosti. V: Pravice in soodgovornost življenja v starosti. Ured.: Pavliha, Milan. Velenje: Tecum. Str. 43-60.

Dr. Trstenjak, Anton. 1993. Umrješ, da živiš. Celje: Mohorjeva družba.

Trstenjak, Anton, 1998. Štirje letni časi človeškega življenja, Kakovostna starost – časopis za gerontologijo in gerontagogiko, 1, 1:4-7.

Tournier, P. 1980. Učimo starjeti. Zagreb: Biblioteka »Oko tri ujutro«.

Toth, Martin. 2006. pravica do dela in zaposlovanja. V: Pravice in soodgovornost življenja v starosti. Ured.: Pavliha, Milan. Velenje: Tecum. Str. 43-60.

Vodovnik, Zvone. 2004. Poglavja iz delovnega in socialnega prava. Ljubljana: Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani.

Verša, Dorotea. 2004. Položaj starejših na trgu delovne sile. V: Mirko Vaupotič (ured.), Evropska unija – priložnost tudi za starejše, zbornik. Ljubljana: Zveza za tehnično kulturo Slovenije.

Ule, Mirjana. 1994, Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.

Urbas, Janez 2006. pravica do dela in zaposlovanja. V: Pravice in soodgovornost življenja v starosti. Ured.: Pavliha, Milan. Velenje: Tecum. Str. 43-60.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Uradni list RS, let. 2006, št. 109. Ljubljana.

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. Uradni list RS, let. 2004, št. 20. Ljubljana.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Uradni list RS, let. 2006, št. 107. Ljubljana.

Žnidaršič Kranjc, Alenka. 2000. Kaj moram vedeti. Kako prevzeti odgovornost za lastno starost. Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

9. DODATEK

Zapis intervjujev

Marija, letnik 1946; upokojena 1999, trgovka

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)

Najbolj pomembno mi je zdravje. In, da so zdravi otroci in vnuki. Pa da z možem živiva sama, v svojem gospodinjstvu, da si sam svoj šef. Dokler je bila tašča živa, je bilo kar hudo – sama kontrola in prepiri, kdo mora kaj narediti. Nisva imela nobenega partnerstva – on je edinček in ga je imela čisto pod kontrolo. Grozno se sliši, saj sem jo imela rada – a če bi mogla, bi to spremenila – da bi živeli sami že prej.

Spremeniti zdaj prav veliko ne morem – razmišljam, kako bi kaj zaslužila, da bi lahko vnukinji kaj več kupila. Včasih sem vsaj solato lahko prodala v menze, zdaj pa ne kupujejo več, ker morajo imeti račune.

2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?

Ne nič. Ni bilo možnosti. Bili smo zakreditirani, gradili smo hišo, trije majhni otroci – za sproti je bilo. Nismo si ne vem kaj privoščili, stradali pa tudi nismo.

3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?

Strah me je bilo, koliko bom imela penzije, ker v zadnjih letih nisem imela dobre plače. Na srečo sem prej delala v boljših službah, tako, da so mi povprečje osnove zvišale. Vendar potem odpadejo vsi dodatki – kar sem dobila za malico, sem vedno prišparala, da smo lahko šli na morje za kakšen dan ali pa si kaj drugega privoščili.

Strah me je bilo, kako bo, ko bom s taščo cele dneve skupaj doma. Takrat sem bila z živci čisto na tleh.

Še bi delala, če bi bila zdrava – sem bila rada z ljudmi. Še zdaj me pozdravljajo otroci, ki so k meni hodili po čevlje, zdaj so že seveda odrasli.

Zdravniki so mi svetovali, da grem v pokoj, ker sem imela pogoje. Takrat se je podjetje znebilo vseh tistih, ki smo imeli nekaj let do penzije – tako da sem bila dve leti »na čakanju«. Tisto obdobje res ni bilo lepo – dobivala se tistih par tolarjev, pa še dohodnino sem morala plačevati, ker niso nič odvajali za davek čez leto.

4. Upokojitev – starost: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Stare ne – bolj sem bila bolna. Ker so me dali na čakanje sem se pa počutila, kot da sem odveč, kot da nič več nič ne znam delati. Bila sem navajena stikov z ljudmi – delala sem

v trgovini, rada sem delala, uživala sem, ko sem komu prodala čevlje, ki so mu pasali – še danes mi kakšen reče, da sem res imela oko za prave čevlje za njegove noge.

To mi je manjkalo. Hvala bogu imamo pri Ljubljani eno malo brunarico pa malo zemlje, pa bratov in sester imam veliko, in se dosti družimo, tako da sva bila z možem veliko tam, sploh od pomladi do jeseni. Tam še zdaj uživava. Pozimi je bilo pa zoprno – ves čas doma, mrzlo, nikamor se ne moreš umakniti.

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače, ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?

Ljudje so rekli, blagor ti, da ti ni treba vsak dan v službo. Zdravniki pa so bili čisto v redu – takrat sem bila res zelo bolna in nimam slabih izkušenj. Verjetno zato, ker mi je hči preko vez uredila kontakt z najboljšimi zdravniki.

6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?

Nisem imela časa se pripravljati. Podjetju je šlo slabo, dali so nam možnost, da gremo na čakanje, pa sem šla – no, če sem poštena, so nas porinili v čakanje. Tukaj pa sem se počutila, kot da sem stara 100 let. Pa sem bila v bistvu še mlada.

Kaj bi spremenila – večkrat bi šla k svoji mami, pa bolj ambiciozna bi morala biti. Popoldne bi še kaj delala – saj sem želela, pa me je tašča vedno nazaj dajala. Gospodinjstvo bi imela zase – več bi lahko prišparala.

7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?

Ne, samo pokojnino. Pa doma pridelava z možem, praktično vse kar potrebujeva, pa še za otroke je. To se pozna – ni treba po vsako solato na tržnico. Ne predstavljam si, kako živijo upokojenci v mestu, če nimajo nič vrta. Tam je verjetno več revežev.

8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

Šparajo naj, ko imajo kaj več denarja, čeprav je zdaj mladim, težje kot je bilo nam. In tisti, ki bodo šli še kasneje v pokoj, bodo res reveži, če ne bodo imeli še česa na strani.

Pa denar ni vse, veste. Naj ne delajo cele dneve in samo za službo. Na koncu ti ostane samo družina in prijatelji. Meni je lepo, ker imam dober stik z otroci in radi prihajajo domov, kar mi zelo polepša vsakdan.

Janez, letnik 1944; upokojen 1998 – invalidska pokojnina, direktor

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)

Zelo sem zadovoljen s svojim zdajšnjim življenjem – najbolj pomemben mi je prosti čas, ki ga lahko oblikujem po lastni želji. Nimam večjih skrbi. Če bi bil kakšen dinar več, bi bilo še boljše a hudega mi ni.

2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?

Ni bilo možnosti. Pa tudi razmišljal nisem – pokojnina sem vedel, da mi je zagotovljena, tako da me ni skrbelo.

3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?

Takrat je bilo moje podjetje v fazi stečaja, opravljal sem delo s tožbami, bil sem bolan in komaj sem čakal, da se izmažem iz vsega tega. Šel sem invalidsko v pokoj in še eno leto je trajalo, da sem se rešil bremena službe in dolgov. Niti poslovilne nisem imel, tako, da začetek ni bil prav nič vzpodbuden.

4. Upokojitev – starost: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Nisem se počutil starega, ampak bil sem bolan in izčrpan in sem res komaj čakal, da grem v pokoj. Ne predstavljam pa si, da bi mogel recimo delati do 60. leta – mogoče če bi bil zdrav, bi drugače razmišljal. Pa saj delam cel dan – kar naprej nekaj brkljam – ampak v službi, s tako hitrim tempom kot je zdaj pa ne bi mogel. Dvomim, da so zdajšnji 55-60. letniki kaj bolj »mladi« od nas.

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače, ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?

Ne, rekli so blagor ti. Zdaj imaš 24 ur dan časa. Nisem imel slabih izkušenj. Časa pa tudi nimam – postaneš bolj počasen in ti čas ravno tako hitro teče kot mlajšim, ki še delajo.

6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?

Nič se nisem pripravljala – takrat so bili drugi časi in pokojnine so nas čakale – osamljenosti se nisem bal, ker imam veliko družino in dobre odnose z otroci in zdaj z vnukinjo – in to mi je najpomembnejše.

Samo – mogoče se ne bi tako predajal podjetju in bi bolj skrbel za zdravje.

7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?

Nekaj malega imam privarčevanega za res hude čase. Ali pa za pogreb, kot je govorila tudi moja mama (smeh), drugače pa z ženo shajava s pokojninama. Materialne stvari mi zdaj, ko sem starejši, pravzaprav nič ne pomenijo.

8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

Viša se starostna doba, pokojninska doba – čimveč naj varčujejo, če bodo starost dočakali, da bodo imeli kaj koristit. Pa vseeno naj razmišljajo samo o materialnih stvareh. Meni je včasih žal, ker nisem obdržal stikov s prijatelji iz šolskih let.

Ana, letnik 1940 upokojena 6 let, čistilka

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)

Sem, rada sem hodila v službo, mi je pa zdaj lepše, ko sem doma z možem. Poleti je še lepše, ko sem ves čas lahko zunaj, pa malo pobrkljam po vrtu.

Najbolj pomembno mi je seveda zdravje, ker sem ravno zaradi težav z nogami šla v pokoj. Zdaj, ko se lahko usedem ali uležem, če me preveč bolijo mi je lažje, kot v službi, ko sem morala biti ves čas pokonci, stoje.

2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?

Nisem niti razmišljala o tem.

3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?

Sem jo komaj čakala, ker sem bila bolna, ker sem težko hodila. Čeprav bi z veseljem še delala, če bi mogla.

4. Upokojitev – starost: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Niti ne, ker se še zdaj ne.

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?

Nič kaj takega nisem občutila ali slišala kakšne slabe pripombe. Mogoče je samo kdo kdaj rekel, da mi zavida. Sorodniki pa so komaj čakali – npr. svakinja, s katero zdaj veliko hodiva okrog – greva v toplice, na kavico in si imava še vedno veliko zapovedati. Tudi z zdravniki in drugim osebjem imam dobre izkušnje – mogoče zato, ker sem hodila za noge kar privat, da sem bila hitreje na vrsti.

6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?

Sem se kar prepustila – v bistvu sem bila dve leti na čakanju, da sem bila dovolj stara za v pokoj, delovne dobe pa imam samo 20 let – malo se mi pozna pri proračunu a mi ni žal. Otroka sta mi še zdaj hvaležna, ker sem bila pri njima doma, ko sta bila majhna. In tudi zelo smo povezani kot družina, kar mi največ pomeni.

Ne spomnim se ničesar kar bi spremenila ali da bi mi bilo za kaj žal.

7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?

Eno malo njivo in par sadnih dreves in mož ima malo boljše pokojnino, tako da hudega nam ni. Otroka sta tudi že dolgo let samostojna.

8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

Zdaj jim je težje – vsi pojamrajo – slabe pokojnine in toliko let morajo delati. Za vse si sam. V moji službi so takrat še npr. sami klicali na klinični, da sem bila hitreje na vrsti za operacijo kolkov. Zdaj se takih stvari nihče niti ne spomni.

Kaj svetujem – naj se ne razdajajo samo službi in naj ne kopičijo materialnih stvari – ko si upokojen sploh ne rabiš veliko – no nekateri se razvadijo, ampak načeloma ne rabiš.

Bolj pomembni ti postanejo odnosi in če nisi prej gojil partnerstva ali se potrudil za povezavo z otroci, boš po upokojitvi osamljen. Kar precej takih poznam. Še dobro, da obstajajo upokojenska društva, da se lahko ti ljudje kje družijo.

Pa skrb zase, za zdravje, za ravnovesje – to je tudi pomembno.

Jana, letnik 1950, upokojena 2. leto – vdova, zavarovalniški agent

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)

Zelo zadovoljna. Največ mi pomeni prosti čas, sprehajam se lahko opoldne, če mi paše. Grem v toplice, berem knjige, varujem vnukinje. Prijateljice mi zavidajo.

Če bi imela moč – bi samo moža priklicala nazaj. Ampak to sem prebolela in zdaj se z njim v mislih pogovarjam.

2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?

To pa res nisem – ni bilo te navade. Za sproti smo imeli dovolj. Čeprav bi bilo fino imeti kakšno zalogo – ampak mi vseeno nič ne manjka.

3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?

Komaj. Nič me ni bilo strah – ne vem, mogoče sem ena redkih, ki se je res veselila tega. V službi sem imela kar stresno delo, sploh ker imam odpor do računalnikov, učiti pa se je bilo treba vedno neke nove programe itd..

4. Upokojitev – starost: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Sploh ne. Čeprav sem bila utrujena. Mogoče se zdaj počutim celo bolj mlada kot nekaj let pred upokojitvijo – takrat se nam je tudi zgodila ta tragedija z možem – dolga bolezen in smrt in sem bila tudi zaradi tega vsa potolčena in izgubljena.

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače, ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?

Marsikdo sploh še ne ve, da sem že upokojena. Imam srečo in zgledam precej mlajša kot v resnici sem. Ko pa zvedo, mi zavidajo. Pravijo: blagor tebi, zato pa tako dobro zgledaš. Ljudje so utrujeni. Tempo današnjega delovnega življenja je res prehitro in prenaporen. Človek pa je vsako leto starejši ne mlajši. Lahko imaš še takega mladega duha, telesa ne moreš pretentati.

6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?

Ne popolnoma nič, živim od danes do jutri, dam maksimalno od sebe vsak dan posebej. Če bi kaj naredila drugače – glede upokojitve ne. Kakšen dinar bi recimo bilo dobro, da bi privarčevala. Drugače pa sem imela lepo življenje, no razen ko je mož bil bolan in ko ga ni bilo več, takrat je bilo eno obdobje res hudo, a mi je s pomočjo prijateljev in družine uspelo splavati nazaj v življenje.

7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?

Samo od pokojnine –preštudiraš kako pa kaj – če nisi razsipek – ko si upokojen ne rabiš več – malo gledaš. Pa še sin živi z mano in kar precej prispeva za stroške hiše, tako da mi je lažje, kot če bi bila sama.

8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

Upokojen ne pomeni ,da si star in stran od vseh – ne jokat – pred tem je divje, otroci služba, gospodinjstvo, po upokojitvi pa imaš čas zase in naj si ga ljudje res privoščijo.

Varčevati morajo tako in tako, ni pa vse samo delo, počasi umirjeno – živeti vsak dan sproti kvalitetno in poskrbeti za neko zdravo ravnovesje med delom in družino, prosim časom. In pa skrbeti za svoje zdravje – velik problem je v pravilnem prehranjevanju. Verjamem, da ti hrana da moč, lahko ti jo pa tudi vzame – če je napačna ali je preveč.

Tudi z manj denarja se da lepo in kvalitetno živeti.

Ne vem pa kako bo s tistimi, ki greste za nami – vi morate že zdaj na vseh koncih varčevati. Pa še garancije nimaš, da bo na koncu zavarovalnica obstala ali ne.

Jožica, letnik 1925, upokojena več kot 20 let – vdova 17 let, sobarica

1. Ste zadovoljni s svojim življenjem – kaj je dobro, kaj bi spremenili? (Kaj vam je najbolj pomembno zdaj, ko ste upokojeni?)

Sem kar zadovoljna. Zdaj, ko sem res že stara (82 let), mi je pomembno samo to, da sem zdrava. In, da ne živim sama, čeprav sem vdova. In to, da sem še samostojna – sama si kuham, perem, še na vrtu kaj naredim.

2. Ste v obdobju, ko ste delali, varčevali tudi za čas po upokojitvi?

Takrat nismo o tem razmišljali – vedeli smo, da pokojnina bo, meni so priznali še za 8 let borčevske pokojnine in s tem, kar imam, lepo živim. Hrano pa praktično pridelamo doma.

3. Ko se je bližala upokojitev, ste jo komaj čakali ali vas je bilo strah (če, česa) – kaj vas je najbolj skrbelo in tudi česa ste se veselili?

Komaj sem jo čakala, zelo rada sem bila doma. Delala sem v Ljubljani in sem bila že utrujena od vožnje in od tega, da me ni bilo doma, ker sem morala tudi večkrat prespati v mestu.

4. Upokojitev – starost: Ste se počutili stare, ko ste se upokojili?

Nisem se počutila stare, ponudili so mi, da lahko grem, če želim in sem šla. Nisem sicer imela polne delovne dobe, ampak, ker so mi priznali še borčevsko pokojnino, naproti drugim nimam slabe pokojnine in sem kar zadovoljna. Res je, da tudi velikih potreb nimam.

5. So vas ljudje začeli obravnavati drugače, ko ste se upokojili – v slabem in dobrem smislu?

Ne, prijatelje imam dobre, z sosedi se razumem. Tudi z zdravniki nisem imela nikoli težav – čeprav zdaj že dolgo nisem bila nič bolna, par prehladov to pa se pozdravi doma. Pri uradnih zadevah pa gre zmerja z mano sin, tako da jaz samo podpiše kar je treba in ni težav.

6. Ste se kaj posebej pripravljali na upokojitev ali ste se prepustili času – bi naredili kaj drugače glede upokojitve in materialne varnosti po njej, če bi še enkrat šli skozi svoje življenje?

Nič, jaz sem zelo flegma človek. Ni me skrbelo za materialno varnost, mož je imel doma obrt. Nismo bili bogati, a nam tudi ni nič manjkalo. Res, da nismo hodili na dopust, bili so le 4 otroci, a smo se imeli lepo.

7. Imate še kakšne druge vire dohodkov ali živite samo od pokojnine?

Doma imamo kokoši, vrt, njivo. Drugih dohodkov pa nimam.

8. Kaj svetujete srednji generaciji v tem času, kako naj se pripravi na upokojitev? Se vam zdi, da ste se vi lažje upokojili kot zdajšnje generacije?

Zdaj je precej slabše, prej smo imeli zagotovljeno pokojnino, zdaj bo pa čedalje manjša, če prav razumem.

Kaj naj jim svetujem – to je težko, vsak ima svoje življenje in po svoje ravna. Mogoče, naj pazijo na svoje zdravje, tudi na dušo, ne samo telo. Preveč se ljudje pehajo za denar.

Je pa lažje biti upokojenec na vasi. Veliko lahko prideláš sam doma, če si pri močeh. Med sosedi je ponavadi še vedno dober odnos. Bolj mir je. Jaz ne bi mogla živet v mestu. Grozno – po vsako solato moraš na trg – ne vem kako tam preživijo. Tisti, ki imajo večje penzije že, kaj pa tisti, ki so bili navadni delavci?

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Mateja Deželan Murgelj, rojena 14. 4. 1970, prvič vpisana na Fakulteto za socialno delo v štud. letu 1992/93 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom: SOCIALNA VARNOST PO UPOKOJITVI – UPOKOJENCI NA PODEŽELJU, napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice **izr. prof. dr. Andreje Kavar Vidmar**.

Datum: 28. 12. 2007

Podpis: Mateja Deželan Murgelj l.r.